

Crnogorski glasnik

GODINA XXII. _ BROJ 133. _ SIJEČANJ-VELJAČA / JANUAR-FEBRUAR _ 2022.

SJEĆANJE NA CRNOGORSKE RODOLJUBE

6. 1. 2022. delegacije Prijestonice Cetinje, Udruženja boraca NOR-a i antifašista i Matice crnogorske položile vijence na spomenik Lovćenska vila u znak sjećanja na crnogorske rodoljube stradale u Medovskom zalivu i na spomenik herojima Božićnog ustanka u Bajicama koji je primjer patriotizma i odanosti domovini.

RIJEKA - DRUŽENJE POVODOM NOVE GODINE I BOŽIĆA

RIJEKA - IZLOŽBA "TIĆI OKOL RIČINE"

PODRŠKA NZCH HRVATSKOJ ZAJEDNICI U BOKI

Tekst: Danilo Ivezić

Poštovani prijatelji,

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske najoštrije osuđuje pokušaje pojedinaca iz struktura vlasti Opštine Tivat na iseljavanju HNV CG iz prostorija Doma kulture Josip Marković u Donjoj Lastvi, koje hrvatska zajednica koristi dugi niz godina i koji su bitan uvjet njihovog organiziranog, programskog djelovanja na očuvanju kulturnog i nacionalnog identiteta Hrvata u Boki Kotorskoj i Crnoj Gori kao cjelini.

Apeliramo na crnogorsku javnost i institucije da spriječe ovaj pokušaj svojevrsnog lokalnog političkog "obračuna" pojedinaca i grupa, koji može završiti potpunom blokadom i onemogućivanjem djelovanja i rada HNV CG.

Temeljem dugogodišnje suradnje koja datira još iz vremena građenja i obnove porušenih mostova i obnavljanja povjerenja dvije države, NZCH vam pruža punu podršku na poduzimanju svih zakonskih aktivnosti vezanih uz očuvanje statusa u navedenom prostoru Doma kulture u Donjoj Lastvi.

DE JE ŠTO

Podrška NZCH hrvatskoj zajednici u Boki	3	KULTURA I UMJETNOST	
Apel Matice crnogorske za očuvanje mira u Crnoj Gori	4	Objavljena knjiga "Slikarstvo i mržnja"	18
JUBILEJ		Predstavljena knjiga Nikole Belade	21
Sjećanje na crnogorske rodoljube	5	Skulptura princeze Ksenije uskoro na Cetinju	24
NOVOSTI		Odjek postmodernizma u "Glasovima iz Doklee"	28
Sastanak Savjeta za nacionalne manjine s HRT-om	8	KOMENTAR	
Donacija NZCH Nacionalnoj biblioteci Crne Gore	9	Je li antifašizam pao s neba?	32
XVIII. sjednica Vijeća crnogorske nacionalne manjine	10	ARHITEKTI	
RIJEKA		Josip Slade Šilović	34
Druženje povodom Nove godine i Božića	12	PRILOG	
Tići okol ričine	13	Size zero / mala mjera V.	37
UMAG		Zapisano je	41
Dani crnogorske kulture "Bujština" Umag	14	CRNOGORSKA TRPEZA	
ŠEDNIK		Ukusi Crne Gore	50
Šednik četvrtkom	16		

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijece.cg@zg.ht.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000 Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorce, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

APEL MATICE CRNOGORSKE ZA OČUVANJE MIRA U CRNOJ GORI

Tekst: Dragan Radulović

**MATICA
crnogorska**

Agresija Rusije na Ukrajinu dramatično je potresla čitav svijet. Direktno posljedice ovog sukoba prijete i našem regionu. Kako god se odvijali naredni događaji, činjenica da je jedna suverena zemlja u srcu Evrope, brutalno napadnuta od svog moćnog susjeda, proizvela je strepnju za svjetski mir. Matica crnogorska se divi junackom otporu ukrajinskog naroda i pridružuje se apelu čitavog miroljubivog svijeta za prekid vatre i izražava poštovanje prema dijelu ruskog naroda koji se javno protivi ratu i agresiji svoje zemlje. Nadamo se da će sukob u Ukrajini, i pored tragičnih ratnih stradanja, dovesti do jačanja svijesti o neophodnosti kompromisnog rješavanja sporova u svijetu. Savremena Crna Gora se opredijelila za pripadnost evropskoj civilizaciji i demokratiji, i na putu je da se pridruži uniji evropskih država, povezujući svoju bezbjednost uz NATO savez. Zapadni Balkan, u mogućoj daljoj ekalaciji rusko-ukrajinskog sukoba, jedan je od najranjivijih regiona. Opasnost po Crnu Goru, čiji je geopolitički položaj po mnogo čemu sličan ukrajinskom, nikako se ne smije potcjenjivati.

Crna Gora je u ovom trenutku izložena izazovima kojima mora odgovoriti strategijom očuvanja svoje nezavisnosti i mira. Kroz istoriju Crna Gora je skupo plaćala svoju slobodu, a domaća nesloga nas je u prošlosti koštala

gubitka nezavisnosti, velikih žrtava i posijane mržnje. Zabrinutost crnogorskih građana i našeg iseljeništva za mir i stabilnost svoje domovine je velika. Danas ništa nije preče nego mir i očuvanje suvereniteta države Crne Gore. Zbog svega toga, Matica crnogorska, kao nezavisna organizacija posvećena i odgovorna jedino Crnoj Gori i izgradnji njenog identiteta kao multikulture, građanske, demokratske zajednice i suverene sekularne države, poziva sve aktere na crnogorskoj društvenoj sceni –građane, intelektualce, nevladine organizacije, a prije svih političke subjekte i njihove lidere da svojim javnim stavovima i djelovanjem stanu u odbranu građanskog mira u Crnoj Gori. Snažno apelujemo na parlamentarne stranke da pokažu odgovornost i političku razboritost, stavljajući po strani međusobne razlike i nepodnošljivost, a sve u cilju očuvanja naše zajedničke domovine. Jer bi u ovom trenutku radikalni partijski rivaliteti mogli dovesti Crnu Goru do negativnih posljedica nesagledivih razmjera. Situacija od svih nas traži hladne glave i razumno promišljanje, služenje opštem interesu, a prije svega napor da se što prije formira Vlada i konstituišu institucije koje bi pomogle prevladavanju krize u funkcionisanju države.

SJEĆANJE NA CRNOGORSKE RODOLJUBE

Tekst: Vesko Pejović

6. 1. 2022. delegacije Prijestonice Cetinje, Udruženja boraca NOR-a i antifašista i Matice crnogorske položile su vijence na spomenik Lovčenska vila u znak sjećanja na crnogorske rodoljube stradale u Medovskom zalivu i na spomenik herojima Božićnog ustanka u Bajicama koji je primjer patriotizma i odanosti domovini.

Predsjednik Udruženja boraca NOR-a i antifašista Cetinja **Stevan Radunović** kazao je, nakon polaganja vijenaca na spomenik "Lovčenska vila", da se tim činom iskazuje poštovanje prema crnogorskim dobrovoljcima koji su, na vijest da je Crnoj Gori potrebna pomoć, krenuli iz Amerike da pomognu svojoj domovini.

-Njihovo dugo putovanje, nažalost, završeno je tragično neposredno ispred luke Medova, gdje je trebalo da se iskrcaju. Brod je naišao, slučajno ili ne, a van svake sumnje je da nije bilo slučajno, na savezničke mine, i bio potopljen. Ne zna se tačan broj, ni imena ljudi koji su stradali, a pominje se oko 400 dobrovoljaca i dio međunarodne misije Crvenog krsta. Ostala je obaveza

prema njima da se makar sazna da li se taj događaj desio "slučajno", a nije. Je li to nekome odgovaralo da oni ne dođu i brane Crnu Goru? Je li to neko i njih i Crnu Goru osudio na propast? ... I mnogo tih i takvih pitanja je ostalo bez odgovora, i to je naš dug prema njima.

Ta obaveza ne predstavlja samo iskazivanje poštovanja prema stradalnicima, već i da bi se više znalo o pomenutom događaju, jer bi u kasnijem periodu bilo teže onima koji pletu mrežu oko Crne Gore, a to su, činjeni uvijek, a čine i sada.

Naša je obaveza da ih se sjetimo ne samo na ovaj datum. Ono što bi najviše trebalo, i što bi oni sasvim sigurno da mogu progovoriti poželjeli, jeste da čuvamo ono što su život dali. Da čuvamo Crnu Goru od onih koji je napadaju a ne da, kao što je nažalost dosta često bilo, kao što je i sada, nalaze saborce i izvršioce u samoj Crnoj Gori. Neka je vječna slava i hvala crnogorskim dobrovoljcima koji su stradali pod Medovom. Neka je slava svim borcima za Crnu Goru koji su je stvarali i branili kroz hiljadugodišnju istoriju. Na nama je,

ako smo dostojni njihovi potomci, da ih čuvamo od zaborava i da čuvamo ono zašto su poginuli, poručio je **Radunović**.

Spomenik Lovčenska vila, rad akademskog vajara Rista Stijovića, podignut je 1939. godine a otkriven na Spasovdan 06. juna 1940 godine, kao oličenje visokog patriotizma, herojstva, viteštva i požrtvovanja naših iseljenika, koji početkom decembra 1915 godine po hitaše čak iz Amerike, da svoje živote stave na oltar otadžbine Crne Gore.

OBELISK U BAJICAMA

Simbolika Božićnog ustanka nadilazi vrijeme u kojem se desio. Nije to bio samo otpor prema uniženju kojem je Crna Gora tada svjedočila, nego i živo svejdočanstvo Njegoševe misli da "Crnogorci ne ljube lance".

Božićni ustanak crnogorskog naroda podignut je pod vođstvom komandira **Krsta Zrnova Popovića**, 6. januara 1919. po novom, odnosno 24. decembra 1918. godine po starom kalendaru, a imao je za cilj poništenje odluka tzv. Podgoričke skupštine od 26. novembra 1918. godine o nelegalnom i nelegitimnom prisajedinjenju Crne Gore Srbiji, te da se Crna Gora oslobodi faktičke vojne okupacije srpske vojske, da se odbrani i afirmiše crnogorska državna nezavisnost i da Crna Gora kao punopravan i ravnopravan državno-pravni subjekt stupi u jugoslovensku konfederaciju.

-Božićni ustanak jedinstven je primjer patriotizma i odanosti domovini, koji već duže od jednog vijeka inspiriše generacije Crnogoraca kako da se voli svoja zemlja i brane osnovne vrijednosti jednog društva i naroda. Boreći se za pravo, čast i slobodu Crne Gore, božićni ustanici su nam, predali u amanet prerogative naše državnosti – jezik, naciju, crkvu, na koje se u potonje vrijeme udara sa svih strana, rekao je juče gradonačelnik Prijestonice Cetinje **Aleksandar Kaščelan** i dodao:

Iza čina božićnih ustanika i njihovog "nepristajanja na nestajanje, na duhovno i političko porobljavanje, na gubljenje državnosti i narodne osobenosti", stoji samo jedna potreba – a to je sloboda.

Za nju su ginule generacije naših prađedova. Na njihovoj žrtvi podignuta je savremena Crna Gora, koja ne smije biti ništa drugo do građanska i država pravde, otvorena za sve ljude, nacije i vjere, samostalna i privržena vrijednostima zapadnih demokratija. Boreći se za pravo, čast i slobodu Crne Gore, božićni ustanici su nam predali u amanet prerogative naše državnosti – jezik, naciju, crkvu, na koje se u potonje vrijeme udara sa svih strana.

Ista je to stoljetna matrica potiranja svega crnogorskog, kao završnog čina njihove prepisivačke istorije, čije praznine se moraju popuniti događajima i ličnostima koji im po ničemu ne pripadaju.

Zato je odbrana crnogorskog jezika i crkve, crnogorske nacije, od presudne važnosti za opstanak države Crne Gore i njenih građana koji se osjećaju kao Crnogorci,

bez obzira kojem nacionalnom i vjerskom korpusu da pripadaju.

Dešavanja uoči Božića 1919. godine su "iskra u mraku nove države u čijoj tmuni i kazamatu je tada zarobljena stara crnogorska država, koja se nikada nije ugasila. Prenosila se s očeva na sinove, s majki na šćeri, sve do 2006. kada je obnovljena crnogorska državnost.

Istorija uči da posebno ne treba vjerovati onima koji se odreknu sopstvenog naroda i države.

Takvi su najglasniji kada treba udariti po Crnoj Gori i vazda potonji kada je treba braniti od gnusnih napada kojima je izložena. Ovo vrijeme, isto kao i prije 104 godine, ište mudre ljude i promišljene odluke, traži slogu i zajedništvo, da bi se odlučno suprotstavili etnocidu kojem svjedočimo.

Antifašističko Cetinje, koje u svom biću nosi i djelo božićnih ustanika, kadro je da se suprotstavi svim pokušajima političke vulgarizacije u koju ga, zajedno s Crnom Gorom, pokušavaju uvući oni koji ne znaju o sebi dalje od prvog koljena a građanska, antifašistička, sekularna država Crna Gora, buduća članica Evropske unije, nema alternativu.

Na to nas obavezuje naša prošlost, ali i naša, uvjeren sam, svijetla budućnost. Neka je vječna slava i hvala ustanicima Božićnog ustanka! Da je vječna Crna Gora!, poručio je gradonačelnik **Kaščelan**.

SASTANAK SAVJETA ZA NACIONALNE MANJINE S RAVNATELJEM HRT-A

Delegacija Savjeta za nacionalne manjine u sastavu predsjednik Aleksandar Tolnauer, članica Savjeta i zastupnica srpske nacionalne manjine u Hrvatskom saboru Dragana Jeckov, član Savjeta i zastupnik mađarske nacionalne manjine u Hrvatskom saboru Robert Jankovics i savjetnica u Vladi Danijela Komadina, održala je u prostorijama Hrvatske radiotelevizije 24. veljače 2022. sastanak s ravnateljstvom Hrvatske radiotelevizije na temu zastupljenosti nacionalnih manjina u programima Hrvatske radiotelevizije.

Ispred Hrvatske radiotelevizije sastanku su nazočili glavni ravnatelj Robert Šveb, ravnateljica Poslovne jedinice Program Marija Nemčić, pomoćnik glavnog ravnatelja Renato Kunić, te urednice i voditeljice emisije Prizma Daniela Draštata i Sanja Pleša.

Naglasak je stavljen na nedovoljnu zastupljenost programa namijenjenih informiranju pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom programu što je razvidno iz izvješća Hrvatske radiotelevizije o proizvedenim, suproizvedenim i objavljenim programima namijenjenim informiranju pripadnika nacionalnih manjina u 2019. i 2020. godini.

Tako je Hrvatska televizija u 2019. godini objavila 5673 minute i 13 sekundi sadržaja namijenjenog pripadnicima manjina odnosno 1.079% od ukupno emitiranog programa što u odnosu na 2018. godinu čini minimalan porast od 1,054%.

U 2020. godini objavila je 5494 minute i 14 sekundi sadržaja namijenjenog pripadnicima manjina odnosno 1.045% od ukupno emitiranog programa što predstavlja očigledan pad zastupljenosti u odnosu na 2019. godinu.

Na sastanku se također raspravljalo o obvezi obrade manjinskih tema u programima za opću populaciju, informiranju na jezicima nacionalnih manjina, osnivanju redakcije za nacionalne manjine, problemu izostanka edukacije uredničkog i novinarskog kadra koji se bavio isključivo manjinskim pitanjima, kadrovske nepopunjenosti, te o obvezi obrade manjinskih tema u svim programima Hrvatske radiotelevizije kako bi se izbjegao getoizacijski efekt obradom manjinskih tema u tek dvije emisije.

Dogovoreno je formiranje zajedničke radne skupine predstavnika Savjeta i Hrvatske radiotelevizije koja bi se bavila pitanjima budućeg Ugovora Hrvatske radiotelevizije s Vladom Republike Hrvatske za razdoblje od 2023. do 2026. godine, formiranja manjinske redakcije i vanjske produkcije manjinskog sadržaja.

Kako bi novi Ugovor bio usklađen s prijedlogom Državnog proračuna za 2023. godinu, radna skupina s radom bi započela u mjesecu ožujku slijedom čega bi prijedlog Ugovora u javnu raspravu bio upućen u mjesecu travnju 2022. godine.

NZCH DONIRALA KNJIGE NACIONALNOJ BIBLIOTECI CRNE GORE

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske poklonila dio knjiga svoje izdavačke djelatnosti i dvije Grafičke mape Nacionalnoj biblioteci Crne Gore "Đurđe Crnojević" sa Cetinja. Ljubaznošću gradonačelnika Cetinja, koji je bio u posjeti NZCH, knjige dostavljene Nacionalnoj biblioteci na Cetinju.

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske poklonila je Nacionalnoj biblioteci Crne Gore 18 naslova iz biblioteke LUČA, dvije Grafičke mape "Čudotvorac cetinjski" i "Kralj" autora Dimitrija Popovića izdane u limitiranom izdanju u povodu značajnih godišnjica, Monografiju "Josip Slade Šilović" i "Ljetopis crnogorski" br. 9.

Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević" je informaciju i zahvalu objavila na svojoj stranici, a pojedini crnogorski mediji su je prenijeli.

U Pismu zahvale u ime Nacionalne biblioteke direktorica Dragica Lompar je napisala:

Poštovani gospodine Ivezicu,

U ime Nacionalne biblioteke Crne Gore "Đurđe Crnojević" i u svoje lično ime najtoplije se zahvaljujem na donaciji publikacija koje je objavila Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske u Zagrebu.

Donacija se sastoji od 19 naslova knjiga, broja 9 časopisa "Crnogorski ljetopis" (u 2 primjerka) i, posebno vrijedne, dvije grafičke mape velikog crnogorskog i hrvatskog umjetnika Dimitrija Popovića, posvećene Petru I Petroviću Njegošu i kralju Nikoli I.

Književnost i kultura su gradile najljepše mostove među narodima na Balkanu. Crna Gora i Hrvatska mogu sa ponosom predstaviti svijetu svoju književnu baštinu, svoj nacionalni i kulturni identitet, ali i svoje vjekovne bratske odnose, pune obostranog razumijevanja i uvažavanja. Stoga iskazujem iskreno poštovanje prema zalaganjima i rezultatima koje postižete na tom planu, a NBCG će sve ovaj poklon s ponosom čuvati u svojim kolekcijama.

XVIII. SJEDNICA VIJEĆA CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA

Na 18. Sjednici Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba održanoj 10.2.2022., usvojen je godišnji Izvještaj o izvršenju Financijskog plana Vijeća za 2021. Godinu.

Usvojen je i Izvještaj o izvršenju Programa rada i utrošenim sredstvima Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba za razdoblje 1.1. - 31.12.2021.

Ova 2021. godina, kao i prethodna, u programskom i financijskom smislu određena je ukupnim stanjem u RH i Gradu Zagrebu kao i poduzetim mjerama, pogotovo nakon lokalnih izbora održanih u svibnju 2021. godine, što se odrazilo na smanjivanje i prolongiranje programskih aktivnosti vezanih uz financiranje od strane Grada, jer su do 30.6.2021. Vijeću uplaćena sredstva, za tzv. hladni pogon i program, samo za I. kvartal 2021., a sredstva za III. i IV. kvartal (u znatno smanjenom iznosu) uplaćena su tek 13.12.2021., što se neminovno odrazilo na dinamiku i kvalitetu realizacije programa Vijeća.

Ukupan iznos planiranih sredstava za navedene aktivnosti u 2021. iznosio je 77.000,00 kn, a ukupno je utrošeno 70.250,14kn.

1. INFORMIRANJE I IZDAVAČKA DJELATNOST

- Web stranica: U ovoj godini otvoren je poseban kanal u okviru youtuba, i tehnički je riješeno direktno povezivanje sa stranice na prilogu youtuba. Web stranicu održava tvrtka "Ador" d.o.o. Utrošeno je sukladno kontnom planu 3.952,50 kn
- Sufinanciranje "Crnogorskog glasnika": Vijeće je planiralo osigurati sredstva za tiskanje jednog broja Crnogorskog glasnika, ali zbog naznačenih problema u financiranju to nije napravljeno u 2021. godini
- Biblioteka "Svjedočanstva vremena"-Štampanje knjige Dušan Otašević "NJEGUŠI KROZ VRIJEME": Vijeće je u 2021. godini planiralo završetak ovog projekta i objavljivanje knjige, ali zbog naznačenih problema u financiranju to nije napravljeno u 2021. godini i prebačeno je za naredni period.

2. KULTURA I SPORT

- DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM DOMU: Za 2021. godinu planirani su prikazi filmova POVIJESNE, ZEMLJOPISNE i tematike PRIRODNIH LJEPOTA iz arhiva RT CG. Zbog poštivanja propisanih epidemioloških mjera bilo je onemogućeno kvalitetno prikazivanje (projekcije) i uz sva nastojanja program velikim dijelom nije mogao biti realiziran (prikazan je samo dokumentarni film "Svjedok božje ljubavi")

- Nastavak suradnje s Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore, u projektu CRNOGORSKI KNJIŽEVNICI U ZAGREBU I HRVATSKI U PODGORICI planiran je za 2021. godinu. Nakon predstavljanja Ivane Simić Bodrožić u Tivtu, u ožujku u Zagrebu crnogorskog pjesnika akademika Mladena Lompára, akademika Pavla Goranovića, U 2021. godini planirano je bilo, u suradnji s HNV CG, štampanje i predstavljanje zbirke pjesama hrvatskog književnika Petra Gudelja. Zbog već naznačenih problema u financiranju to nije napravljeno. Prebačeno za naredni period.

3. OBILJEŽAVANJE ZNAČAJNIH DATUMA I OBLJETNICA

- Dan nezavisnosti Crne Gore i Dan Vijeća: Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, u suradnji sa Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske ove godine je sukladno propisanim uvjetima 15-tu godišnjicu referenduma i Dana nezavisnosti, Dana Vijeća i Dana Koordinacije, obilježilo projekcijom DOKUMENTARNOG FILMA 21. MAJ, autorsko djelo crnogorske autorice Dušanke Belada, koja je napravila film za potrebe Vijeća i NZCH. Film je postavljen na vlastitom youtube kanalu i može se pogledati na linku: <https://youtu.be/y9NA3EAzfYQ>. Na uvodnoj špici dokumentarca istaknut je grb Grada Zagreba. Ukupno je utrošeno sukladno kontnom planu 27.594,00 kn
- Lučindan: Lučindanski susreti su održani 30.10.2021. u Kino dvorani Studentskog Centra uz učešće grada

gosta Cetinja. Vijeće je sudjelovalo u prikladnom odvijanju ove manifestacije. Ukupno je utrošeno sukladno kontnom planu 2.537,92 kn

- Knjaz-kralj Nikola I.: Vijeće je sudjelovalo u ovom projektu pod nazivom HOMMAGE NIKOLA I., za koji je poznati slikar Dimitrije Popović izradio Grafičku mapu KRALJ. Mapa je službeno predstavljena na Lučindanskim susretima 2021. u Zagrebu. Posebna izložba će biti organizirana u 2022. godini. Ukupno je utrošeno sukladno kontnom planu 19.202,81 kn

4. SURADNJA U ZEMLJI I INOZEMSTVU

- Središnja tema 2021. je: "Trinaestojulski ustanak crnogorskog naroda protiv fašizma-80 godina"-U suradnji s Maticom crnogorskom i Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske Vijeće je sudjelovalo u organizaciji i predstavljanju izložbe pod nazivom GODINE PONOSA I PRKOSA, koja je prošla veliki broj gradova u Crnoj Gori sa završnim događanjemna Cetinju kao i gradove u Hrvatskoj: Umag, Pulu, Rijeku, Split i Zagreb. Izložba starta 9.7. u Podgorici u Crnoj Gori i 10.7.2021. u okviru manifestacije Petrovdanski sabor Crnogoracau Hrvatskoj koja seorganizira u povodu obilježavanja 13-to julske ustanka. Predsjednik i tajnik Vijeća bili su prisutni na završnoj manifestaciji na Cetinju. Vijeće je bilo i sudionik organizacije predstavljanja knjige "Ratni dnevnik" koje je održano u Umagu. Ukupno je utrošeno sukladno kontnom planu 16.282,91 kn

5. OČUVANJE JEZIKA, PISMA I KULTURE, SUDJELOVANJE U JAVNOM ŽIVOTU I UPRAVLJANJU LOKALNIM POSLOVIMA

- Vijeće je planiralo učešće u donošenju svih odluka na razini Grada Zagreba koje se tiču manjinske problematike i manjinskih prava, naročito prava pripadnika crnogorske nacionalne manjine, kao i posebnu brigu o primjeni i ostvarivanju članka 22. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina - Zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina u RH. Pomoć pri rješavanju pojedinačnih slučajeva kršenja manjinskih prava pripadnika crnogorske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu je jedna od prioritarnih aktivnosti Vijeća. Zbog navedenih problema ova programska aktivnost nije financirana

6. ZAJEDNIČKI PROGRAM KOORDINACIJE VIJEĆA CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE NA PODRUČJU RH I VIJEĆA CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA

- Vijeće u 2021. aktivno sudjeluje u komunikaciji, dogovorima i zajedničkim aktivnostima vijeća crnogorske nacionalne manjine na području Republike Hrvatske, kao i razmjeni informiranosti o aktivnostima vijeće preko drugih portala i sredstava informiranja. Ukupno je utrošeno sukladno kontnom planu 680,00 kn.

DRUŽENJE POVODOM NOVE GODINE I BOŽIĆA

Tekst: Želimir Novaković; Fotografija: Jovan Dupor

Dana 05.01.2022. godine članovi zbora i članovi zajednice sa bračnim drugovima upriličili su proslavu Nove godine i Božića u prostorijama NZC Rijeka.

Tradicionalno druženje uveličao je nastup zbora sa četiri svoje pjesme:

"Crna Goro zemljo mila", "Ljubav je ruža", "Sve ptičice zapjevale" i "Bokeljska noć".

Nakon programa nastavljeno je druženje uz prigodnu blagdansku večeru i evociranjem uspomena iz rodnog kraja, poštivajući sve epidemiološke mjere.

TIĆI OKOL RIČINE

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Želimir Novaković

U galeriji "Montenegrina" NZC Rijeka otvorena je izložba umjetničke fotografije mladog fotografa Marka Matešića - Riže.

Izložba je otvorena 23.02.2022. godine i traje do 15.03.2022. godine. Nakon uspješne izložbe sa temom podvodnog svijeta Kvarnera, ovo je druga izložba ovog autora. Tema izložbe je prikaz ptičjeg svijeta Grobinštine uglavnom uz Rječinu koja je najbogatija raznolikom faunom. Sve ptice su snimljene u svojem prirodnom okruženju tako da se Markove slike ističu svojom životnosti.

Iz izložbenih eksponata, jasno je kolika je upornost i posvećenost snimanju tih fotografija potrebna da bi se napravili ovi vrijedni zapisi koji nijesu samo dokument prirode i vremena nego i vizualni užitak za sve ljubitelje fotografije i umjetnosti uopće.

Svečanost otvorenja izložbe uvećao je i nastup zbora NZC Rijeka "Montenegri" sa izborom pjesama iz svog bogatog repertoara.

DANI CRNOGORSKE KULTURE "BUJŠTINA" UMAG

Tekst: Ružica Mitrović Maurović; Fotografija: Tihana Dežjot Alessio i RMM

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" – Umag je organiziranjem izložbe fotografija grupe autora, pod nazivom "80 godina 13. jula 1941–2021, Godine prkosa i ponosa" u prostoru multimedijalnog centra Pučkog otvorenog učilišta "Ante Babić" Umag i gradske knjižnice Umag, u periodu od 2. do 19. prosinca 2021., predstavilo svojim članovima i građanima Umaga vrijedan projekt Matice crnogorske i Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske kreiran u povodu obilježavanja 80 godišnjice Trinaestojulskog ustanka 1941. Godine – jednog od najznačajnijih datuma Crnogorske povijesti, dana, kada je diljem Crne Gore krenuo općenarodni ustanak protiv najvećeg zla dvadesetog stoljeća, nacizma i fašizma, koji su se prijeteći širili Evropom.

Grad Umag i njegovi građani pridružili su se tako nizu gradova Hrvatske i Crne Gore u kojima je izložba gostovala i koji su na ovaj način doprinijeli obilježavanju i odavanju počasti ovoj značajnoj obljetnici.

Izložba koju predstavlja dvadeset dva ilustrirana panoa sa fotografijama i dokumentima autentičnih zbivanja, vrijedostojan je prikaz koliko je veliki udio mala Crna Gora imala u II svjetskom ratu. Kronika je to događanja

od prvih ustaničkih dana, perioda pripreme i dizanja ustanka u Crnoj Gori te događanja koja su slijedila nakon toga tijekom i do završetka II svjetskog rata (osnivanje narodnooslobodilačkih odbora, oslobađanje teritorija, organizacija zaštite oslobođenih područja, neprocijenjiva aktivna uloga žena u NOBu, organizacija vlasti, završno sa popisom 257 imena narodnih heroja koje je Crna Gora dala). Jedan od njih bio je i narodni heroj Ljubo Čupić, antifašist, revolucionar, čiji će prijezir prema okupatoru u narodu vječno biti zapamćen po osmjehu s kojim je prkosio neprijatelju i bodreći svoje suborce do zadnjeg trena, s tim osmijehom otišao na strijeljanje. U procesu kreiranja radni naslov izložbe bio je i "Osmijeh Ljuba Čupića".

Kao što je Danilo Ivezić, jedan od autora, prezentirajući izložbu i govoreći o smislu i poruci izložbe rekao: ovim smo projektom, autentičnim dokumentima, htjeli pokazati da opći ustanak naroda u Crnoj Gori nije bio ideološki već civilizacijski odgovor Crne Gore na bauk fašizma koji se tih dana nadvio nad cijelom Evropom, a čija ideologija je nažalost i današnjih dana prisutna. Taj, u Europi jedinstveni i nezapamćeni događaj kad se u

maloj Crnoj Gori protiv prijetnje sveopćeg zla promptno diglo 35 000 ljudi, što je jedna desetina naroda, bio je ujedno i odgovor naroda Crne Gore na ponudenu im „fašističku slobodu" – na "Nezavisnu kraljevinu Crnu Goru" koja niti bi bila nezavisna, niti kraljevina, a ni Crna Gora. To su bila zbivanja kada su crnogorci ponovo našli svoju dušu, a antifašizam je ostao temeljna vrijednost Crne Gore i danas, i to se ne može i ne smije zaboraviti.

Pored Danila Ivezića predsjednika Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske ovu kronologiju kreirali su povjesničari dr. Adnan Prekić (koji je ujedno i autor teksta popratnog kataloga) i mr. Jadranka Selhanović, Ivan Ivanović generalni sekretar Matice crnogorske te Suzana Pajović, dizajnerica kataloga.

Pored prikaza izložbe "Godine prkosa i ponosa", Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" priredilo je i prezentaciju knjige prof. dr. Dragutina Lalovića Ratni dnevnik (1942. - 1944.) Kaje/Katarine Garibović-Lalović i Pera Lalovića. Knjiga je predstavljena u Gradskoj knjižnici Umag uz moderatora prof. Nevena Uršumovića, ravnatelja knjižnice.

Knjigu zaokruženu pogovorom Dragutina Lalovića "Tako su zapisali" čine dnevnik njegove majke Kaje/Katarine Garibović-Lalović "Tako sam zapisala" i "Ratni zapisi" oca Pera Lalovića.

Stigavši iz nevremenom i snijegom zametene Zagreba u kasnim popodnevnim satima, profesor Lalović je svojom pričom o dnevnicima u dvosatnom susretu oduševio prisutnu publiku, koja je sa zahvalnošću slušala predstavljanje izuzetno zanimljivih životnih zapisa njegovih roditelja iz perioda dok su se oboje aktivno

sudjelovali u borbama II svjetskog rata.

Od kako su krenuli u rat Kaja/Katarina Garibović-Lalović, dvadeset godišnja učiteljica i nešto stariji Pero Lalović, dvadesettrogodišnji apsolutno pravni fakulteta u Beogradu, pripadnici narodno oslobodilačkog pokreta, borci partizanske 7. banijske divizije iz dana u dan, uporno su i disciplinirano, zapisivali su ratna događanja, susrete, borbe, teške trenutke i gubitke u ratu, svoja osjećanja, vezana uz ratna događanja ovo dvoje mladih ljudi koji su se susreli i našli u vrtlogu ratnog vihora.

Knjiga je nastala sedamdeset i tri godine nakon završetka rata i ratnih događanja. Nastala je kao zavjet kojim je dvanaest godina prije njenog izlaska, oproštajući se od majke, profesor Lalović majci obećao da će objaviti ratne dnevnik svoje roditelja.

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" je promovirajući crnogorsku kinematografiju tijekom proteklih mjeseci u suradnji s gradskim knjižnicama Umaga, Novigrada i Buja u svrhu očuvanja, njegovanja, i prezentiranja crnogorske kulturne baštine, organiziralo retrospektivnu reviju crnogorskih filmova.

Korisnici gradskih biblioteka mogli su posuditi i pogledati u toplini svojeg doma jedan od slijedećih filmskih ostvarenja: "Lelejska gora" Zdravka Velimirovića, te dokumentarce "Noć skuplja dva vijeka, Njegoš - jedna biografija" i "Žabljak Crnojevića" redatelja Branka Baletića, i "Kulturno nasljeđe Balšića" Vasilja Jovovića.

Ovaj projekt približavanja crnogorskog filma građanima Bujštine nastavit će se i dalje zahvaljujući i suradnji s Nacionalnom Zajednicom Crnogoraca Hrvatske.

ŠEDNIK ČETVRTKOM

Uredila: Maša Savićević

Gost trećeg po redu Šednika četvrtkom u novoj sezoni je Jusuf Kalamperović.

Crna Gora je, uprkos turbulentnom periodu kroz koji prolazi od smjene vlasti 30. avgusta 2020. godine, sačuvala mir i to je najvažnije, ocijenio je nekadašnji ministar unutrašnji poslova u Vladi Crne Gore **Jusuf Kalamperović** poručujući i kako su novi parlamentarni izbori neminovnost.

On je juče, u sklopu programskog serijala Matice crnogorske Šednik četvrtkom, ocijenio i kako Vlada formirana nakon minulih parlamentarnih izbora, s obzirom na način na koji je oformljena i vođena, nije mogla uraditi ni više ni bolje.

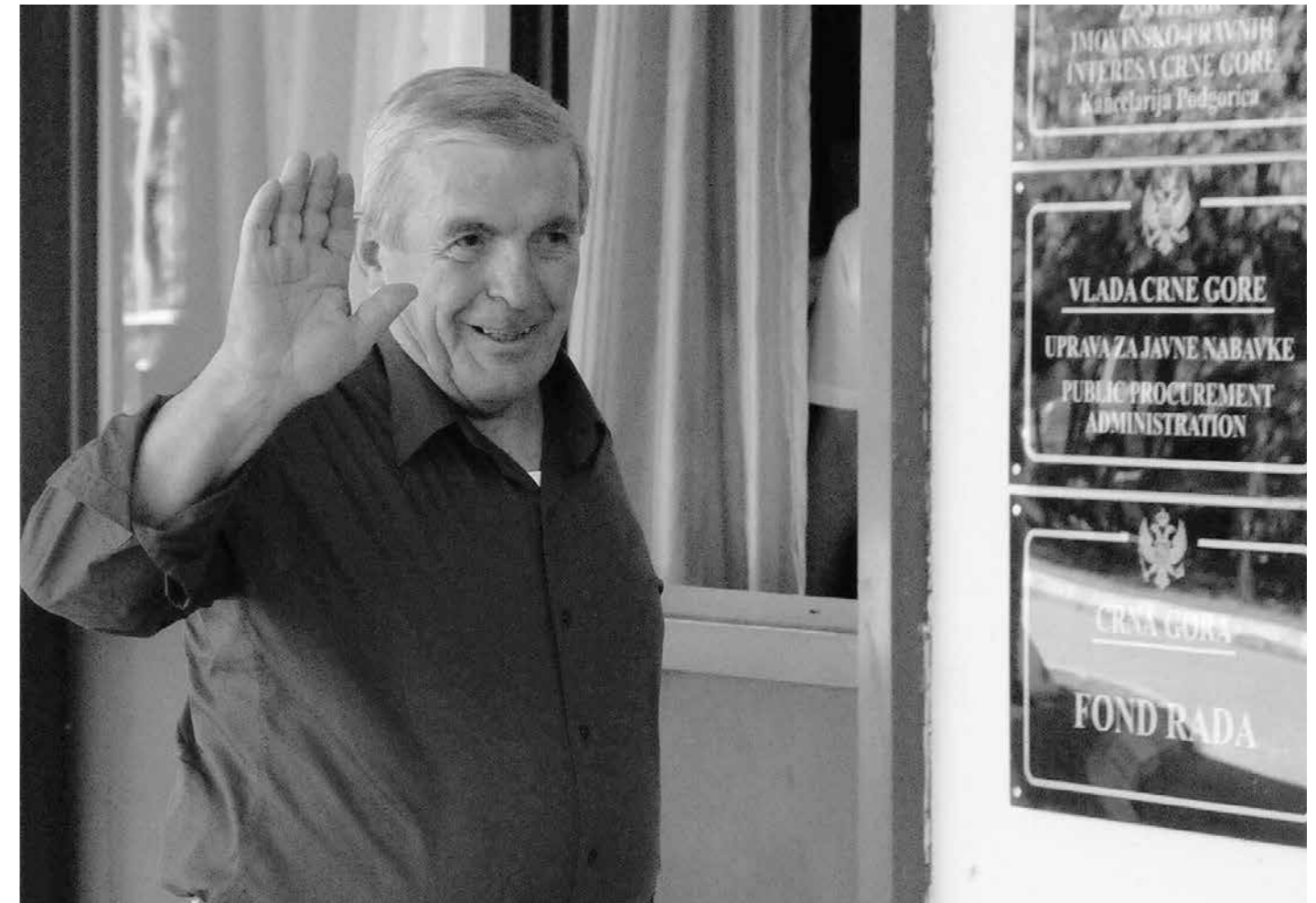
"Najvažnije je da je u Crnoj Gori nakon 30. avgusta 2020. i 5. septembra 2021. godine sačuvan mir. Nama je svojstvena istina, ali ne i mudrost i ukoliko se sve zadrži na ovome mi smo relativno dobro prošli. Vjerujem da

ćemo i ovo preživjeti i da Crna Gora nastavlja da ide putem brzorastuće ekonomije i članstva u Evropskoj uniji", rekao je Kalamperović.

U kontekstu događaja koji su prethodili ustoličenju mitropolita Joanikija 5. septembra na Cetinju, Kalamperović je ocijenio i kako je aktuelni ministar unutrašnjih poslova Sergej Sekulović prilično mudro postupao.

"Da mu je bilo lako nije. To znam, jer sam bio ministar policije i mislim da je crnogorska policija dosta uticala na to da se sačuva mir. Policija mora biti lojalna državi i onom ko je vodi. Mislim da 5. septembra nije bilo lako ni policiji ni ministru Sekuloviću", rekao je Kalamperović.

Govoreći o aktuelnim političkim dešavanjima i inicijativi o izglasavanju nepovjerenja Vladi, Kalamperović je ocijenio kako do novih parlamentarnih izbora mora

doći "prije ili kasnije".

"A šta će se dešavati nakon tih izbora vidjećemo. Šta je bilo znamo, a šta će biti samo Bog zna. U svakom slučaju vjerujem da Crna Gora ima većinu za razum i boljitak", smatra Kalamperović.

Ocijenio je i kako je na smjenu vlasti na parlamentarnim izborima 2020. godine uticalo više faktora, a da je ključni dugogodišnja vladavina jedne partije.

"Narodu je jednostavno dosadilo", poručio je Kalamperović.

Nekadašnji visoki funkcioner crnogorske Vlade ističe i kako je naša država od obnove nezavisnosti 2006. godine postigla mnogo.

"Sve prognoze idu u prilog tome da bi rezultati tog referenduma, ukoliko bi opet bio raspisan, bili isti kao i 2006. godine. Ne vidim da je Crna Gora za to vrijeme napravila bilo kakvu grešku na spoljno-političkom planu, a ne mislim da je to uradila i ova nova vlast", kaže Kalamperović i dodaje kako ga sve to ohrabruje u vjeri u bolju budućnost Crne Gore.

Ističući kako će se vlast i političari mijenjati, Kalamperović napominje i kako u crnogorskom mentalitetu postoji jedna konstanta.

"A to je da mi hoćemo jaku ličnost na čelu i teško da će neka zapadna demokratija promijeniti tu našu svijest. Naš narod želi vođu", ocijenio je Kalamperović.

Govoreći o Jugoslaviji, Kalamperović je rekao da je to bilo vrijeme "velikog entuzijazma i čestitih ljudi koji su voljeli i gradili svoju zemlju".

"Voljeli smo mi tu našu domovinu od Triglava do Đevđelije, a voljela je i ona nas. I nije tačno da je bratstvo i jedinstvo bila laž. U Crnoj Gori se 60-ih godina prošlog vijeka pojavila generacija nevjerovatnih talenata koji su dali privredni zahamah Crnoj Gori. U to vrijeme izgrađeni su kilometri lokalnih i regionalnih puteva, građene su frabrike, aerodromi i hotelski kompleksi... A onda nam se dogodila kolektivna zabluda i kolektivno ludilo. Imali smo divnu zemlju, a srušena je sa toliko krvožednosti i bezumlja", ispričao je on.

Kalamperović je zaključio da su "kolektivne zablude jako opasne", te da je "u politici lakše prevariti milion ljudi nego jednog čovjeka".

Razgovor sa Jusufom Kalamperovićem vodila je novinarka Tanja Pavićević.

OBJAVLJENA KNJIGA DIMITRIJA POPOVIĆA "SLIKARSTVO I MRŽNJA"

Uredila: Maša Savićević

Naklada Ljevak objavila je knjigu "Slikarstvo i mržnja" Dimitrija Popovića, a ovdje vam donosimo intervju koji je s umjetnikom vodila novinarka Bojana Radović povodom promocije knjige koja će se održati 24.3.2022. u Galeriji Klovićevi dvori.

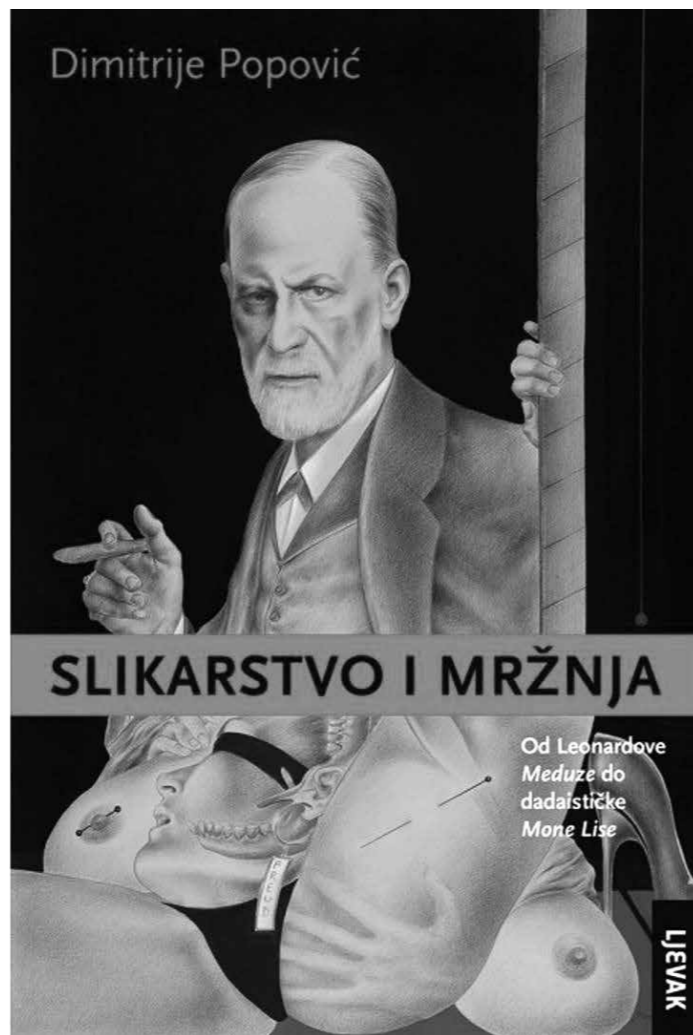
Dimitrije Popović je umjetnik renesansnog kova. Uz njegove likovne radove veliku pažnju privlače i njegove knjige, a on je i višestruko nagrađivan autor na Natječaju za kratku priču "Ranko Marinković" Večernjeg lista. Ovih dana Naklada Ljevak objavila je njegovu novu knjigu "Slikarstvo i mržnja".

Na pažljivo odabranim primjerima, Dimitrije Popović u knjizi pokušava da da odgovor na ključno pitanje: zašto su upravo negativne emocije poput zla, ružnoće ili mržnje, posebno produktivni pokretači za umjetničko stvaralaštvo?

Za likovne umjetnike mogućnost pretvaranja ružnog u lijepo (i obrnuto) uvijek je bilo inspiracija za stvaranje kreacije. Posebno su produktivne bile mitološke teme (Meduza, Medeja) i prizori iz Biblije (Judita i Holoferno, Saloma, Samson i Dalila, Hristovo raspeće), ali Popović se osvrće i na mržnju/zlo koje generišu društvena zbivanja (ratovi, prevrati),

"Knjiga Dimitrija Popovića 'Slikarstvo i mržnja' donosi nova istraživanja o fenomenu mržnje u slikarstvu. Posrijedi su zapravo interdisciplinarnе psihološko-sociološke studije o fenomenu mržnje, ali i oblicima njezine tematizacije u likovnoj umjetnosti u rasponu od renesansnoga slikarstva do povijesnih avangardi u prvoj polovici 20. stoljeća (s naglaskom na dadaizam)", napisao je u recenziji knjige hrvatski akademik Krešimir Nemeć.

Na nizu odabranih primjera, autor se suvereno kreće kroz meandre likovne istorije i znalački tumači kreacije koje najbolje ilustruju temu "ljepote užasa" i "estetiku ružnog". Paralelno, uz analizu klasičnih djela iz istorije slikarstva, Popović se osvrće i na svoje radove na istu temu. Sva analizirana djela ujedno su i reprodukovana u knjizi.

Na police knjižara je stigla vaša nova knjige, očito ste tijekom pandemije imali pune ruke posla. Je li u tom okolnostima straha, socijalne distance i veće otuđenosti lakše pisati ili slikati?

Ekspanzija korona virusa uvjetovala je radikalno drugačiji način života. Covid stvarnost je nešto čemu smo se morali prilagoditi. Međutim, stvarnost je uvijek poticajna za umjetničko stvaralaštvo. Nisam se osjećao inhibiranim u situaciji u kojoj smo se svi zatekli. Naprotiv, ta me situacija potakla da je sagledam kroz neke dimenzije koje su vezane uz umjetnost. Naime, kada sam 2019. godine imao izložbu u Rimu, ovaj je Vječni grad bio prepun turista, bukvalno sam se u nekim ulicama oko Panteona probijao kroz to radozno

mnoštvo. Par mjeseci kada sam vidio te iste prostore koji su bili avetinjski prazni ta mi je tragična stvarnost Italije nekom mračnom asocijacijom vratila u sjećanje metafizičke slike Giorgia de Chirica, s njegovim zlokobno praznim trgovima "Piazza di Italija". Tako je nastao moj prvi tekst u nizu tekstova koji su pisani tijekom 2020. i objavljeni u knjizi "Likovni zapisi u doba korone". Knjigu sam promovirao u Kliničkoj bolnici Dubrava u Zagrebu uz performans "Koronino čedo", na najprikladnijem mjestu za predstavljanje knjige koja je svojevrsni spoj medicine i umjetnosti. Premda mi je u profesionalnom kalendaru nekoliko važnih stvari do daljnjeg odgođeno, npr. izložbe u Parizu i Lionu, cijelo sam vrijeme radio prilagodivši se novonastaloj situaciji. U toj covid godini sam dovršio rukopis za knjigu "Slikarstvo i mržnja", s podnaslovom "Od Leonardove Meduze do dadaističke Mone Lise". Riječ je o veoma kompleksnoj temi koja je bila predmet mog zanimanja u ciklusima i pojedinačnim kompozicijama. Dakle u novonastalim okolnostima sam i pisao i slikao. Dvršio sam i jednu knjigu priča koja će biti objavljena na proljeće, uradio i dvije grafičke mape posvećene velikim obljetnicama književnika koji pripadaju krugu mojih omiljenih pisaca: 700 godina od Danteove smrti i 200 godina od rođenja Dostojevskog, ali i grafičku mapu posvećenu crnogorskom kralju Nikoli I. U sjeni virusa umjetničko stvaranje kontinuirano traje.

"Slikarstvo i mržnja" ima izuzetno intrigantnu temu. U čemu je takva magična privlačnost zla?

To je ključno pitanje na koje ne mogu precizno odgovoriti ni filozofija ni psihologija umjetnosti niti psihoanaliza. Teško je rasvijetliti i racionalno, skalpelom svijesti, otkriti to tajno izvorište u zamršenom čovjekovom biću. Nerazrješivi fenomen te tajne čini plodotvorno biće same umjetnosti. Za umjetnost je bolje da ta tajna ostane vječno nedokučiva. No, ostaje zanimljiva činjenica na koju je upozoravao Andre Gide, a koju navodim u predgovoru knjige da se "lijepim osjećajima pravi loša literatura". A i od Gidea stariji Francuz, Diderot je izjavio "vrlinom se mogu stvoriti samo mirne i hladne slike; strast i porok unose živost u kompozicije slika, pjesnika, glazbenika". Činjenica je da su mahom najveća djela u povijesti umjetnosti kompozicije koje su inspirirane takozvanim mračnim temama. U knjizi navodim niz primjera vrhunskih slikarskih ostvarenja od Pierrea della Francesce, Boscha, Grunewalda, Caravaggia, Pussina, Rubensa, Rembrandta, Goye sve do Picassa i Duchampa.

Nekome tko nije umjetnik možda će biti teško prihvatiti vašu početnu tezu da je mržnja, a ne ljubav,

moćni pokretač umjetničkog stvaralaštva?

To je činjenica. Pogledajmo vrhunska djela literature, od grčkih tragičara Euripida i Sofokla, preko Dantea i Shakespearea, do Dostojevskog i Ciorana, i vidjet ćemo kako je u njihovim ostvarenjima dominantniji taj negativni aspekt čovjekove prirode. Kažem dominantniji, jer u čovjeku kako je govorio Baudelaire simultano postoje dvije oprečne težnje, jedna prema Bogu, dakle dobru i druga prema demonu, dakle zlu. Čovjek permanentno živi apsurdnu dvojnost svoje tragične prirode. Ako pogledamo domenu kršćanstva, o tome se bavi poseban dio moje knjige, dakle mržnju prema Kristu i njegovom nauku, perverzne načine mučenja kršćanskih svetaca, opet je jasno u kolikoj su mjeri ti motivi bili inspiracija umjetnicima, posebno slikarima renesanse i baroka. U povijesti kršćanske kulture odnosno umjetnosti sakralni motivi sa stradanjem mukom, martirijem i raspećem Kristovim brojniji su od ljupkih scena rođenja Kralja nebeskog u jaslicama.

Jesmo li zbog svega čime smo okruženi u suvremenom društvu prešli na "mračnu stranu" tj. je li nam i kao konzumentima umjetnosti tama privlačnija od svjetla?

Ako pogledamo golemu produkciju filmske industrije ili knjiga kojima se inspiriraju mnogi filmovi vidjet ćemo kako svjedočimo horor senzibilitetu suvremenog doba. Na djelu je svojevrsna estetika ružnog i potreba da se ljudi zabavljaju stvarima koje se bave destruktivnim nagonima, a ja vjerujem da se razlog za taj fenomen ne treba tražiti izvan čovjeka nego upravo u njemu, u zadovoljavanju njegove sadističke prirode. O ovoj knjizi govorim i o toj čovjekovoj potrebi da pasivno sudjeluje u nekom mračnom spektaklu javnog smaknuća. "Zar javna mjesta kod nas nisu kreata svaki put kad se nad nekim izvršava zakonska smrtna kazna", pitao se još Marquis de Sade. Za njemačkog lirika Schillera "slike straha i bola nas odbijaju, ali nas u isto vrijeme i privlače".

No, kakva je moć potrebna da umjetnik tamu i zlo koji se kriju u nekoj temi pretoči u ljepotu slike?

Potrebna je stvaralačka moć umjetnika. To je sam fenomen umjetničkog stvaralaštva, fenomena slike, dakle kada sve ružno, mračno i odbojno koje nalazimo u životu i prirodi postupkom umjetničke transpozicije postaje lijepo likovno djelo. Još je Aristotel govorio o tom fenomenu. Sirova stvarnost realizma se preobražava u realizam po mjeri estetske i harmonične prezentacije naslikanih oblika. Umjetnik polazi od stvarnog svijeta da bi zasnovao autonomni svijet slike. Kada gledamo

KNJIGA NIKOLE BELADE "MRAK - JEVANĐELJSKI NACIONALIZAM" PREDSTAVLJENA U PODGORICI

U KIC Budo Tomović 10. 2. 2022. predstavljena knjiga Nikole Belade "Mrak- Jevanđeljski nacionalizam. Na predavljanju su učestvovali: Jelena Šušanj, filolog; Velija Murić, odvjetnik; Ljubomir Filipović, politolog; Nikola Belada, autor i Tiana Todorović, moderator.

Nedavno je na Cetinju izašla iz štampe knjiga "Mrak – jevanđeljski nacionalizam" autora Nikole D. Belade istaknutog crnogorskog pravika, suvereniste i borca za svetu i apostolsku Crnogorsku pravoslavnu Crkvu. "Mrak – jevanđeljski nacionalizam" predstavlja jednu od najznačajnijih publikacija koje su se pojavile u zadnjoj deceniji u Crnoj Gori. Belada u svojoj knjizi demistifikuje mračnu ulogu Srpske pravoslavne crkve (SPC) u Crnoj Gori, i njenu sistematski

osmišljen plan ka uništenju CPC i nacionalnog bića Crnogoraca.

Postoje oni ljudi koji svoj život posvete najvećim idealima, vrijednostima i dometima ljudskog društva, a to su pravo i pravda. Jedan od takvih neumornih i najznačajnijih crnogorskih pravika i suverenista je i Nikola Belada sa Cetinja. Duže od tri decenije njegove termopilske borbe za pravo i pravdu, za svetu i apostolsku CPC predstavlja jedno od najvećih intelektualnih pregnuća u borbi za crkvu, ali i za jedinu nam državu Crnu Goru.

Nikola Belada nije samo pravnik, advokat i moralista, on je moralista u najboljem krležijanskom smislu – osjetljiv, beskompromisan, uporan, nesklon bilo kakvom kompromisu kada su pitanja elementarnog (crnogorskog)

slike mrtve prirode na primjer holandskih majstora u aranžmanu sirovog mesa neke divljači ili čuvenog Rembrandtovog "Odranog vola" (danas je u Louvreu) prvo percipiramo slikarstvo, divimo se majstorstvu, harmoniji djela. Ne mislimo na klaonicu i krvi zaklane životinje. Ta preobrazba viđenog iz stvarnosti u doživljeno na umjetnički način konstantno postoji. Na primjer strahotu nemilosrdnog bombardiranja baskijskog grada Guernice na slikarski je način transponirao Picasso. To njegovo remek-djelo puno deformacija, krika i bol i mi doživljavamo kao vrhunsko umjetničko svjedočanstvo o jednom događaju, ali i kao osudu rata i mržnje. Umjetnik je slikom izrazio snažnu humanističku poruku. Ta je moć najljepša tajna umjetnosti.

Po vašem mišljenju i umjetničkoj inspiraciji koje su teme najmoćnije za takve preobrazbe?

Svakako one koje se tiču čovjeka, njegovog bića, njegove zamršene prirode. Jedna od dominantnih tema u mom stvaralaštvu jest i odnos erotizma i smrti uvijek zanimljiv i inspirativan. Takav je slučaj s mojim ciklusima o starozavjetnoj heroini Juditi koja zahvaljujući svom zavodljivoj erosu odsijeca glavu mrskom neprijatelju svoga naroda asirskom vojskovođi Holofernu. Saloma svojim senzualnim i osvetničkim plesom punim "mučne čulnosti" traži i dobiva na pladnju glavu Ivana Krstitelja.

Okrutno se sveti (po Wideovoj verziji biblijske priče) zbog neuzvraćene ljubavi koju je iskazivala prema pravednom proroku. Bavio sam se tragičnom heroinom Medejom o kojoj također pišem u ovoj knjizi. Literarne slike Danteovog "Pakla" posebno su zanimljive za transpoziciju u svijet suvremenog inferna kojeg danas živimo. U mom ciklusu inspiriranom tim pjesnikovim prvim mističnim putovanje u podzemni svijet sve je usredotočeno na izražajne mogućnosti ljudskog tijela. Ono nije više tijelo u ambijentu pakla nego paklensko tijelo u svojim mučnim preobrazbama.

Po kojem ste ključu izabrali motive koje ste stavili na vrlo upečatljivu naslovnici ove knjige?

Na naslovnici je portret slavnog doktora Freuda koji pripada mom ciklusu "Frojdizmi" iz 2017. Taj simboličan portret za naslovnici knjige upravo ukazuje na nesvjesno, na nagone. U knjizi pišem o slučaju velike slikarice baroka Artemisije Gentileschi koja je traumu seksualnog zlostavljanja i silovanja transponirala u slike mržnje simboličnog motiva. I zato sam za moto knjige upotrijebio misao Oscara Wildea: "Mržnja je s intelektualnog stajališta vječna negacija, a promatrana s gledišta osjećaja, mržnja je oblik atrofije koja ubija sve osim same sebe".

moralu (država, identitet, CPC) i poštenja u igri, do kraja odbijajući izbor između dva zla, jer su oba zla (srpski nacionalizam SPC i šovinizam) – stoički filozof, dakle, logičar i polemikar pred čijom se snagom intelektualne i pravne riječi argumenata ruše svi tabui i dogme. Nikola Belada je svoju vjeru u princip ljudskosti branio i brani duboko vjerujući da su zakon i pravda jedini način u dokazivanju istine. Sa nepokolebljivom energijom i jakom strašću Nikola Belada, u svim svojim javnim nastupima, ističe da su ljudska prava vjernika i poštovalaca CPC važnija i značajnija od falsifikatorskih dokumenata i argumenata kojima manipuliše SPC u Crnoj Gori. Isto tako, ovaj istaknuti suverenista pokazuje da srpski nacionalisti kriju svoju bezobzirnost prema ljudskom životu iza velikih političkih fraza bez smisla, a u tim frazama se kriju često njihove gnusne i pomračene ideje „Srpskog sveta.“ Kao izuzetan pravnik, on je prihvatio sve prilike da brani ugrožena ljudska prava nas Crnogoraca na sudu, ali i van njega, javno ili privatno. Nikada nije odustao, pa tako i dan danas, s istom snagom javne riječi i harizmom.

Godine 1993. 31. oktobra je obnovljena sveta i apostolska Crnogorska pravoslavna crkva. Od tada pa do danas ne prestaju mnogobrojne pravne, identitetske i lične borbe Nikole Belade da pred domaćom, ali prije svega i međunarodnom javnošću ukaže da se više od

650 crkvenih objekata nalazi pod okupacijom SPC u Crnoj Gori. U mnogobrojnim pravnim, polemičkim, stručnim, naučnim tekstovima Nikola Belada dokazuje kontinuitet postojanja CPC i diskontinuitet nasilno nametnute vjersko-političko-crkvene dogme SPC koja je u Crnoj Gori okupatorski element koji postoji isključivo sa jednim ciljem – posrbljavanja Crnogoraca, ali i uništenja najvećih identitetskih postulata na kojima je izgrađena država Crna Gora. Nije bilo ozbiljnije kritičke i javne rasprave, okruglog stola i simpozijuma u Crnoj Gori da Nikola Belada kao pravnik nije učestvovao. On i dan danas, s karakterističnom žestinom, iznosi svoja jaka uvjerenja, koja će jednom biti osnova nekoj budućoj mladoj generaciji pravnika u Crnoj Gori da se, na osnovu Beladinih radova, demaskira i dokaže nacionalistički populizam (SPC) pravnim argumentima. Njegova lična hrabrost je egzemplarna, on ne pripada pravicima spremnim na ustupke. On na najsvjetliji, ali i najsvjetiji način brani pravnu nauku. Nikola Belada je, radeći u tadašnjem Zavodu za zaštitu spomenika kulture, bio sam „grešan“ jer je kao pravnik morao sam efikasnije reagovati, pa na primjer kod svakog zahtjeva tražiti od podnosioca da dokaže svoju aktivnu legitimaciju ili zainteresovanost u postupku. U jednom trenutku svoje nemoći sam Belada poslao je dnevnom listu „Vijesti“ primjerke s 24 različita pečata kojima se SPC obraća Zavodu za ostvarivanje svojih prava. Na ovaj način

Belada je ukazao na svu brutalnu politiku SPC u Crnoj Gori i na samo jedan dio njihove manipulatorske uloge, ali i lažne pravne argumentacije koju je Belada vrlo vješto demistifikovao.

Advokat Nikola Belada je, kao koordinator Komisije Mitropolitiskog savjeta CPC i vođa delegacije za javnu raspravu o Nacrtu zakona o vjeroispovjesti Crne Gore (prim. aut. Govori se o periodu sa početka avgusta 2015, godine koje je organizovalo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore.), u svom prilogu s naslovom **Državno crkveno pravo, Evropski standardi i pravno utemeljenje Nacrta zakona o slobodi vjeroispovjesti Crne Gore**, dokazao da su okrugli stolovi u Bijelom Polju, Kotoru i Podgorici bili osmišljeni radi očuvanja starog monopola (SPC), monopola neravnopravnosti i bezvlašća na štetu CPC. Belada se zalagao i apelovao da se na valjanim pravnim osnovama utvdi sva imovina države i građana Crne Gore do 1918. godine, i da se sve vjerske zajednice uvedu u poreski sistem Crne Gore. Nikola Belada daje značajne pravne predloge članovima Venecijanske komisije. Između ostalog sam autor skreće pažnju i navodi primjer da postoje tri sistema odnosa države i crkve u Evropi: prvi sistem – državna crkva (Engleska), drugi – odvojenost države i crkve (Francuska) i sistem kooperativne odvojenosti (Njemačka). Pravnik Belada vrlo mudro i organizovano navodi da bilo koji od navedenih sistema ne podrazumijeva neprijateljstvo, već saradnju na mnogim pitanjima od zajedničkog interesa. Takođe, Belada značajno i mudro ukazuje na primjer Švedske gdje je sistem odvojenosti države od crkve. Švedska crkva najveće prihode ostvaruje od crkvenog poreza koje država naplaćuje preko svog poreskog sistema od vjernika. Ono što je itekako važno značajno i dragocjeno jeste da advokat Belada kao koordinator **Komisije Mitropolitiskog savjeta CPC i vođa delegacije za javnu raspravu o Nacrtu zakona o vjeroispovjesti Crne Gore**, načelno prihvata Nacrt zakona a u pojedinostima ima značajne primjedbe i predloge:

1. Da se preispita i sam naziv ovog Zakona, jer isti nije baš najprimjereniji i odgovarajući za postojeće vjere i bogomolje;
2. Da se preispita, razgraniči i nađe opšti pojam za vjerske institucije i organizacije-bogomolje;
3. Da se precizira značenje sintagme vjerska zajednica i odnos termina i pojma crkva i vjerska zajednica;
4. Da precizira i već registrovane vjerske zajednice, naročito SPC koja nije registrovana i u javnosti figurira sa više naziva;

5. Da provjeri da li postoji kolizija pojedinih odredbi u ovom Zakonu, kao i njegovih s odredbama odnosnih posebnih zakona pravnog sistema Crne Gore;

6. Da precizno definiše član 52. čime se sprečavaju tumačenja za i protiv uz upotrebu sa posebnim zakonima iz pravnog sistema Crne Gore.

Pored gore navedenog Belada skreće posebno pažnju na sljedeće činjenice i dokaze i to: **Dokazao je da SPC nije tradicionalna crkva u Crnoj Gori, da nema pravni subjektivitet i kontinuitet od 1219. u Crnoj Gori, ali uzalud i nažalost, Vlada Crne Gore im je svojim aktima iz juna 2021. godine priznala subjektivitet i kontinuitet od 1220. godine (prim. aut. Zbog ovih pravno pogrešno donešenih odluka Vlade Crne Gore, danas građani trpe duboke identitetske i crkveno-religijske podjele neshvatljive savremenoj Evropi). Uporno, konstantno već više od dvije decenije dokazuje da je SPC sa stanovišta pravnog poretka Crne Gore nepostojeća strana sila i vodeći ekonomski i politički, a skoro i vojni, faktor u Crnoj Gori (sam Velimir Džomić kaže da SPC, osim sveštenstva, crkvenih odbora, pravoslavne omladine i drugih oblika organizovanja, ima preko 3000 članova).** Možemo slobodno reći da je Nikola Belada svjedok trajanja crnogorske pravne misli i istine i da istrajava. Ono što je posebno karakteristično i što ga izdvaja od mnogobronjih intelektualca, pravnika, in-dipendista, advokata je njegova iskrena posvećenost u borbi za CPC i Crnu Goru iza koje se nikada nije krio lični ili materijalni interes kojim su se mnogi vodili ili podlegli. Nikola Belada gradi svoja lična uvjerenja da zakon i pravni poredak nijesu i ne smiju biti korišćeni u borbi protiv CPC (jer za to nema pravnog osnova). SPC u Crnoj Gori je u prošlim decenijama predstavljana (od velikosrpskih krugova i instrumeneta moći) kao žrtva državne represije, sumanutih komunističkih političkih projekata. Međutim, istina je sasvim drugačija, Belada razbija ovu famu i dokazuje ulogu SPC u nasilnom prisvajanju vjerskih objekata, ali i jačanju velikodržavnih pretenzija Srbije prema Crnoj Gori. Nikola Belada pripada onim neumornim borcima koji smatraju svojom svetom obavezom da imaju neotuđivo pravo, ali i moralnu obavezu, da učine sve što mogu da zaštite pravne interese CPC, a samim tim i Crne Gore. U politički teškim i zlim vremenima (koja su od avgusta 2020. godine) i vremenima institucionalizovanog zla, ovakav angažman ovako istaknutom pravniku i in-dipendisti svakako donosi mnogo više neprijatelja nego prijatelja. Zato je njegov glas, glas nade i spasa za sve one koji čute u ovim vremenima kada čutati ne smijemo.

SKULPTURA PRINCEZE KSENIJE USKORO NA CETINJU

Tekst: Vesko Pejović; Fotografija: Ivana Jovičević i Vesko Pejović

U organizaciji Inicijativnog odbora i Prijestonice Cetinje 8. 2. 2022. je u hotelu "Gradska" na Cetinju održano donatorsko večer za izradu skulpture princeze Ksenije Petrović Njegoš, na kojemu su sakupljena značajna sredstva.

Pored članova odbora i predstavnika prijestonice akcije odazivao se i jedan broj predstavnika cetinjske privrede i kompanije iz Crne Gore kao i patriota iz iseljništva koji imaju razvijenu društvenu odgovornost prema zajednici u kojoj posluju i domovini a koji su nebrojeno puta podržali aktivnosti kojima se promoviše solidarnost i bili na usluzi svima onima kojima je potrebna pomoć.

Sada je izvjesno da će sredinom ove godine, na lokaciji ispod kuće Đukanovića u Njegoševoj ulici na Cetinju biti postavljena bronzana skulptura princeze Ksenije, rad našeg proslavljenog umjetnika **Dimitrija Popovića**, koja će biti svojevrsan poklon Cetinju.

INICIJATOR IZRADE SKULPTURE VESKO PEJOVIĆ O PRINCEZI KSENIJI:

Gospodo privrednici, članovi Inicijativnog odbora,

dragi Cetinjani,

Ove hladne februarske noći, ali s toplinom i ljubavlju u srcu, okupili smo se lijepim povodom, da kao poštovaooci ličnosti naše cijene i drage princeze Ksenije Petrović Njegoš, osigurali smo završetak izrade njene skulpture koja će biti poklon njenom i našem voljenom Cetinju. Osmu ćerka kralja Nikole – Ksenija rođena je 10.04.1881. Krštena je u Dvorskoj crkvi na Ćipuru. Obrazovanje je stekla na cetinjskom Dvoru, od renomiranih stranih učitelja. Bila je ozbiljna, ambiciozna, željna znanja i radoznalog duha, izuzetno hrabra i mudra. Govorila je ruski, njemački i francuski jezik i jednako se zanimala za društvene i za prirodne nauke. Po mnogima, bila je i najljepša kćer kralja Nikole. Imala je ljupke, mile i sjajne oči, pune plame, plemenitosti i ljepote.

Nije se udavala, iako su za brak sa njom bili zainteresirani srpski kralj Aleksandar Obrenović i bugarski car Ferdinand.

Ksenija je prva žena na Balkanu koja je vozila automobil. Pisala je memoare i uspješno se bavila fotografijom. Na svojim fotografijama zabilježila je ljepote crno-

gorskih predjela, narodne običaje, svetkovine, državne proslave. Dramatični događaji koji su s kraja 1915. i početka 1916. godine zadesili Crnu Goru, njenog vladara i porodicu mu, vladu, vojsku, narod, nijesu mimoišli ni crnogorsku princezu Kseniju. Napuštala je Cetinje januara 1916. i ostala u Francuskoj do kraja života, da se više nikad "ne vrne" kako je ona govorila, u svom rodnom Cetinju. A ironija sudbine udesila je i to, da to baš bude zemlja koja je imala veliki udio u tragičnom kraju Crne Gore 1918. godine. U ratnom egzilu osnovala je Ustanovu za pomoć ratnim zarobljenicima, njome rukovodila, u njoj i fizički radila, obavljala je sekretarske poslove svome ocu kralju Nikoli. Život je posvetila Otadžbini a otac joj je posvetio pjesmu "VELIKA" iz koje se vidi koliko je bila nadahnuta rodoljubljem i težnjom za pravo i ravnopravnost Crne Gore u zajedničkoj državi.

Da je aktivno sudjelovao u grčkim ali uzaludnim pokušajima spašavanja položaja i ugleda, kako samog kralja, tako i Crne Gore kao savezničke države u Prvom svjetskom ratu, od lažnih podataka agresivne, prvenstveno srpske propagande svjedoči i njeno sponzorstvo najstarijeg jugoslovenskog i crnogorskog dugometražnog filma "Voskrsenja ne biva bez smrti" snimljenog po scenariju Cetinjanina Vladimira Đ. Popovića, ministra u crnogorskoj vladi u egzilu, prikazanog prvog puta u Rimu 1922. godine, čija je glavna svrha bila da skrene pažnju međunarodne javnosti na Crnu Goru i na veliku

žrtvu koju je podnijela tijekom Prvog svjetskog rata, kao i tijekom vjekovne borbe za slobodu i nezavisnost i na veliku nepravdu koju je doživjela 1918. godine.

Umrla je 9. marta 1960. godine u Parizu u krajnjoj nemaštini i osami sa nezadovoljstvom izgnaničkim statusom iz svoje Otadžbine i tugom što je bila u prilici da vidi najtragičnije crnogorske dane, nesreću i patnju kroz koje je prošla njena nekad brojna i srećna porodica.

Svojim životnim stavom i radom, Ksenija je dala primjere koji zaslužuju da budu isticali u prikazima znamenitih žena kao iu istorijskim analizama jednog razdoblja. Bila je i izuzetno skromna i nikada nije isticala svoje zasluge želeći da se oduži svom rodu, svojoj zemlji i svom narodu. Svoj patriotizam ovako je definisala: *Ja mislim da je patriotizam urođeno osjećanje, koje ne traži nagradu ni nadoknadu.* Od 1916. godine, kada je jedna hladne januarske noći napustila topli roditeljski dom, živjela je u nadi da će još jednom vidjeti svoj rodni grad. Duboko u sebi nosila je sliku Cetinja i dvora, Lovćena, Crne Gore. Princeza Ksenija je sahranjena 1989. godine, zajedno sa zemnim ostacima njenih roditelja i sestre Vjere, na Cetinju. Najveći dio njene zaostavštine (fotografije, memoari itd.) pohranjen je na Cetinju.

U srca svojih Crnogoraca, vratila se 1994., drama Radmile Vojvodić "Princeza Ksenija od Crne Gore" koja je obogatila ne samo duše savremenika već i svim Crnogorcima "poručila" da je neophodno njegovanje

kulture sjećanja.

Nakon ovoga pročitano je spisak svih dosadašnjih donatora koji su pozdravljeni apluzom prisutnih.

Gradonačelnik Prijestonice Cetinje mr **Aleksandar Kaščelan**, koji je i član Inicijativnog odbora kazao je da je srećan što će princeza Ksenija, kao izuzetna historijska ličnost, dobiti spomenik na Cetinju koji će svjedočiti o njenoj žrtvi i privrženosti ocu i domovini i dodao da će Prijestonica takođe finansijski pomoći projekat i raditi na obezbjeđivanju svih zakonskih uslova da se skulptura sa klupom postavi na platou ispred "Kuće Đukanovića" u Njegoševoj ulici.

Nadahnutu besjedu održao je predsjednik Inicijativnog odbora **Marko Špadijer**:

MARKO ŠPADIJER- PREDSDJEDNIK INICIJATIVNOG ODBORA MARKO ŠPADIJER:

Prvo da vam zahvalim što ste odazvali da prisustvujete ovoj donatorskoj večeri na poziv Inicijativnog odbora za izradu skulpture princeze Ksenije. Svjesni smo težine okolnosti u kojima obavite svoj biznis i zato visoko cijenimo vašu spremnost da finansijski pomognete ovu našu akciju. Od ovog časa smo na zajedničkom poslu koji je mjera naše društvene odgovornosti i ljubavi prema Cetinju.

O princezi Kseniji je već bilo dosta rečeno. Ukazao bih na njen budući simbolički život, koji joj želimo udahnuti kao dio gradskog ambijenta Cetinja.

Naš grad ima više spomenika na kojima je predstavljena žena. Na pročelju kuće Đukanovića četiri žene u betonskoj formi personifikuju godišnja doba. Na ulazu u Ministarstvo kulture "stražari" folklorna karijetida Crnogorke. Najčuvenija žena je Lovčenska vila Riste Stijovića, vjerojatno najljepši spomenik u Crnoj Gori i uzvišena i elegantna bronzana apoteoza žrtvovanju i slobodi crnogorskog naroda.

Spomenik princezi Kseniji bio bi prvi umjetnički prikaz konkretne ženske ličnosti. Dama sa Dvora, emancipovana Crnogorka, ulazi samouvjereno u automobilske i vizualne svijetove koji će obilježiti dvadeseti vijek. Život i čudi povijesti su tu ponosnu ženu pretvorili u građanku koja rasola o izgnanom ocu i tuguje za ukinutom domovinom. U najvećoj nevolji princeza Ksenija je lični moral i crnogorski patriotizam uzvisila do primjera za ugled.

Danas na Ćipuru počiva uz oca i majku, doskora nepoznata i zaboravljena. Kad se vratimo na cetinjsko korzo, ona postaje sugrađanka, svinga, simbol, mjesto za odmor, za intimu, uspomenu... Izradom ovog spomenika nećemo samo obogatiti kulturu sjećanja

i stvoriti kult odanosti, nego i ojačati vlastiti osjećaj odgovornosti prema domovini. Neće to biti spomenik udaljen od ljudi. Princeza Ksenija družice se nenametljivo i svakodnevno sa građanima na ulici, a mermerna klupa će počivati i mjesto za fotografisanje Cetinjana i njihovih gostiju.

Samo par riječi o umjetniku koji ovog časa u svom ateljeu u Zagrebu dotjeruje model skulpture. Dimitrije Popović umjetnik izuzetnog renomea u slikarstvu, književnosti i vajarstvu jedan je od Cetinjana koji duboko proživljava sve dimenzije duha crnogorske prijestonice i njenih historijskih i duhovnih vertikalna, emotivno se vezao za lik princeze Ksenije. Siguran sam da će oblikovati na radost našeg učesnika u ovom poduhvatu, već i na ponos pokoljenja.

Dozvolite da vam predstavim "tim" koji je na sebe uzeo obvezu da priredi radost građanima Cetinje. Pismo poziva za ovo večer potpisali smo Aleksandar Kaščelan i ja, a ostali članovi Inicijativnog odbora su:

Duška Belada, Jovan Bošković, Vesna Vičević, Radmila Vojvodić, Ivo Đukanović, Nebojša Đukanović, Maja Đurić, Saša Zvicer, Luka Lagator, Milica Marković, Anastazija Miranović, Ana Mrvaljević-Zogović, Ivana Mrvaljević, Jovana Mrvaljević, Vesko Pejović, Borislav Rašović, Zoran Rašović, Sladana Sjekloća, i Mladen Ulićević.

Ideja za spomenik princeze Ksenije kao poklon građana Cetinju potekla je od **Veska Pejovića**, izvršnog direktora NVO "Cetinje moj grad" i sekretara Ogranka Matice crnogorske na Cetinju a realizuje je Inicijativni odbor koji je, kao što vidite, sastavljen od ličnosti raznih profesija i generacija koje povezuje entuzijazam i želju da omogući nešto lijepo i trajno za Cetinje.

Svi oni kojima se ovaj projekt dopada i koji žele da ga u granicama svojih mogućnosti i podrže, mogu uplatiti sredstva na žiro račun NVO "Cetinje moj grad", broj 530-30023-57 kod NLB Banke a.d. Podgorica (sa naznakom – za izradu skulpture princeze Ksenije).

ODJEK POSTMODERNIZMA U "GLASOVIMA IZ DOKLEE" MIRAŠA MARTINOVIĆA

Tekst: Ana Vučić-Gujić

Promišljanje o poetici Miraša Martinovića i put do njenog dekodiranja možda je najbolje započeti refleksijama Pabla Nerude o sopstvenom stvaralaštvu iznijetim na početku memoara *Priznajem da sam živio: Što je moja poezija? Ne znam. Mnogo je lakše pitati moju poeziju ko sam ja. Ona me je vodila u tamnoj noći duše, ona me je oslobađala i okivala, ona me je vodila kroz samoću, kroz ljubav, kroz ljude*¹. Proniknuvši u drevne civilizacije kroz vizuru poetskog, Martinović je pronalazio trag iskonskog u čovjeku ukazujući da su niti prošlosti duboko utkane u sadašnji trenutak i da se sudbine ljudi, gradova i kultura prožimaju i u aksiološkom dodiru međusobno osvjetljavaju.

Martinovićev poetski stav *U prošlosti smo našli svu budućnost, znak da putovanje nije bilo uzaludno*² korespondira sa Andrićevim promišljanjem da *krila istorije huje iznad naših glava i vekovi se čudesno približavaju i sučeljavaju*³. Isječak iz intervju sa književnikom Mirašom Martinović dešifruje njegov put do riječi, stileme ili poeteme i omogućava intenzivniju recepciju autorove poetike. *Interesuje me faktičko stanje grada, carstva, civilizacija. Kada spoznate to stanje, mistična istorija se neizbježno pokazuje, ona stoji u pozadini svega. To je poezija. Ona je u sjenci svega, a u svemu, u životu, i obiju koliko i u siromaštvu, u ruševinama, pa čak tamo gdje ništa nije ostalo. Poezija je arheologija duše, sopstva, metafizike. Svaki događaj i predmet ima svoj treptaj, lice koje nije svakom vidljivo. Zato se naslanjam na arheologiju, na fakta, bez njih ne bih osjetio taj treptaj. Sve bi bila apstrakcija. Riječ nadživi gradove i njihove kapije, hramove i stubove*⁴.

Upravo primat koji autor daje riječima, a ne formi utiče da književnu tvorevinu *Glasovi iz Doklee* žanrovski nije jednostavno odrediti jer se može sagledati kao lirsko-esejistički zapisi, pjesme u prozi, kratke priče i

sl. Nemogućnost lakog smještanja tekstova u konvencionalne književne paradigme na implicitan način pokazuje i njegovu višeslojnost. Međutim, u poglavlju na kraju knjige, nazvanom *Predjeli i sudbine*, autor iznosi podatke o toponimima, istorijskim i mitskim bićima, specifičnostima arheoloških nalazišta i pronađenim predmetima trudeći se da faktografsko i mitološko poveže sa lirskim ja, tj. da recipijentu omogući kompletnije sagledavanje osobenog umjetničkog izraza.

Duklja je artistski motiv, ne samo u stvaralaštvu Miraša Martinovića, već i Jevrema Brkovića i Mladena Lompara, sa autentično strukturiranim i stilizovanim imaginarnim dijalozima sa prošlošću, čime se povećava uloga čitaoca u procesu književne komunikacije. Istorizam je osnov za stvaranje osobenih znakovnih sistema i semantike u neopterećujućem postmodernističkom kontekstu. Međutim, diskurs fikcije postaje fundament za preispitivanje stvarnosti, pa istoriografska metafikcija, kao suštinska odrednica postmodernizma, omogućava Martinoviću da na suptilan način poveže pojedinačno i opšte, sadašnje i prošlo. Aktiviranjem mitskih i arhetipskih obrazaca vrši umjetničku rekonstrukciju postojećeg svijeta i time pojačava tekstualnu poruku.

Lapidarnost Martinovićevog izraza, uz naglašenu polisemantičnost, produbljuje semiozu ukazujući da se značenje određuje u samom činu označavanja. Duboke naslage prohujalih vremena i njihovih obilježja bitišu u nama, zato je i Prevalisa duboko utkana u naše biće, samo treba proniknuti u arhetipske naslage sopstva.

Uvodni tekst *Duh*, omogućio je lirski hod kroz istoriju i mitologiju, a dijalog s prošlošću i njeno ponovno vrednovanje. Putovanje kroz "tamu i istoriju" otvara lavirinte sjećanja, pa se različite vremenske dimenzije (prošlost, sadašnjost i budućnost) prožimaju i sjedinjuju stvarajući fikciju opšteg – *Prepisivao nevidljive ljetopise. Nenapisane testamente, neizgovorene riječi. Zavjete onih što će se tek roditi*⁵. Dominantnošću negacije u sintagmama, kojima se istovremeno izopštavaju saznanja putem čula (nevidljive, nenapisane, neizgovorene),

5 Martinović, 2018: 5.

Martinović suptilno otkriva osobenost stvaralačkog postupka, tj. miješanje faktografije i fikcije. Postmodernizam dovodi u pitanje način saznavanja prošlosti putem tekstova, tragova, a autorova refleksivnost omogućava kontinuiranu otvorenost za preispitivanje stvarnosti. Binarne opozicije (svjetlost – tama, uzleti – padovi) ukazuju na neizbježnost i ljepotu antinomičnih pojava kao polazišta za dublje sagledavanje egzistencijalnih obrisa. U tom kontekstu može se tumačiti i metaforičan iskaz *Nakon svega našao knjigu u ruševinama Doklee*⁶ jer drevne civilizacije mogu biti plodne za pjesničku inspiraciju i traganje i kao takve značajne riznice znanja i mudrosti. *Knjiga je podignemo li se za stepen više, simbol sveta. Svet je golema knjiga*, piše Mohidin Ibn Arabi⁷. Toponim Prevalisa (poznatička provincija nastala odvajanjem teritorije od jugoistočnog dijela rimske provincije Dalmacije) istovremeno je i jedan od toposa Martinovićeve poetike. Poetsko crtanje mape Prevalise treba da podstakne čitaoca da je Prevalisa u nama i da je ne treba drugdje tražiti. Ona je oduvijek postojala, tradicija egzistira u pojedincu i narodu, samo je potrebna izoštrina svijest i samosvijest.

U prožimanju istorijskog i imaginarnog oblikovan je i tekst *Zvijezda*. Zvijezda je izvor svjetlosti a zbog svog

6 Martinović, 2018: 5.

7 Gebran & Ševalije, 2004: 371.

*nebeskog obilježja zvijezde su simbol duha, a posebno simbol sukoba između duhovnih snaga ili svjetlosti i materijalnih snaga ili mraka*⁸. Zvijezda u *Glasovima iz Doklee* ima posebnu konotaciju koju u aneksu *Predjeli i vrijeme* autor detaljno pojašnjava: *Imena su se mijenjala, Prevalisa, Prevalitana, Duklja, Crna Gora... Njen lik se javljao ma pod kojim imenom da je živjela ova zemlja. Tragao sam za nestalim gradovima, tražeći onog za kojeg je vezana legenda; njega i pepeo u koji se pretvorila, ona koja se samo jednom rodi. Nema traga od tog grada. Nekad bi pomislio da je Lontodokla. Drugi tvrde da se zvao Novigrad, treći pominju imena s čudnim nazivima kakva se još nijesu čula. I Prapratna se pominje kao grad koji je doživio ovu sudbinu. Ni nakon upornih traganja, ime grada, ni svjedočanstva o njemu, koje bi potvrdila legenda, nijesam našao. Na tom putovanju, u tim traganjima, ljepota djevojke Prevalise, njen grad i njihova sudbina, oblikovali su ovu knjigu. Ponekad bi mi se činilo da je vaja nevidljiva ruka...⁹ Autor uvodi učestali motiv da je izuzetnost u ma kojem vidu istovremeno i uzrok kobi, čime se objašnjava nestanak gradova, ljudi, kultura. *Ostatke su raznijeli varvari, pepeo oduvali vjetrovi: Iz pepela se rascvjetao lik koji je prekrpio planine, doline**

8 Gerbran & Ševalije, 2004: 1120.

9 Martinović, 2018: 105.

1 Neruda, 2018: 12.

2 Martinović, 2018: 10.

3 Andrićev azbučnik, 1986:

4 <https://www.vijesti.me/kultura/440193/drugacije-je-carstvo-nase>

i rijeke. I danas nad njima bdije¹⁰. Pepeo kao ostatak sagorijevanja simbolizuje smrt i kaznu, ali u tekstu i transformaciju u nove duhovne snage koje štite u doba klonuća. Upravo kontrast koji se reflektuje kroz javljanje svijetlog traga za vrijeme tamnih noći i njegova moć da u doba iskušenja prosvijetli, da snagu i nadu¹¹ upućuje na težnju za očuvanjem individualnog i kolektivnog identiteta u teškim vremenima. Epilog je oblikovan izraženom upotrebom tropa jer postmodernizam odbacuje konačne odgovore a pruža preispitivanje svih aspekata postojanja: *Otišla je davno, nastanila na nebu, na mjesto zvijezde, što ju je usmrtila. Blista umjesto nje*¹². Dominacija leksema sa svjetlosnom simbolikom i očuvanost Prevalisinog imena sugerišu optimističnu viziju da se iskonsko, tradicionalno ne može potrijeti i da pred ljepotom pokleknu i oni koji bi je htjeli degradirati.

Svjetlosna simbolika integralni je dio brojnih tekstova *Glasova iz Dookle*, sa različitim varijetetima i konotacijama. Imajući u vidu da postmodernizam odbacuje sveznanje i kanone, autorov stav varira, što utiče na kontekstualnu upotrebu stilskih sredstava. Tako su *zvijezde nada da nećemo zalutati*¹³ ali mogu biti varljive i zato se treba čuvati njihovog sjaja. Ako su *naši životi neizvjesna buđenja*¹⁴ zvijezde mogu biti potka za umnožavanja ljubavi i vrijednosnu nadogradnju, ali i obmana, varka.

Postmodernizam nema utvrđene moralne postulate, pa u tekstu *Ljubav u Doklei* zvijezda uspostavlja svojevrsan oblik kosmičkog poravnanja. Ljubavi između Ilirke i Rimljanina zbog socioloških i kulturoloških razloga tragično se okončava što se povezuje sa pojedinim znamenjima i padom zvijezde na hram boginje Dijane. Uvođenjem legendarnog diskursa pojačava se tekstualna poruka da je zabranjena ljubav uslovlila nestanak Doklee za koju su vjerovali da je vječna. Poput Kišove Eolske harfe koja predviđa budućnost Andreasu Samu, vjetar donosi glas lirskom ja da će biti podignut grad ljubavi – Vječna Doklea, čime se postiže semantička zaokruženost. Osim toga, epiloška priča *Ljubav u Doklei* znakovno je premrežena sa prethodnim tekstovima koji sugerišu da su usnuli gradovi, zvjezdani gradovi što svjetlucaju u tam, i a porušena Doklea je sa sudbinom upisanom u zvijezde. Imena su se mijenjala, suštine ostaju, a bremenita zbivanja plodno su tlo za artistsko

ispoljavanje. *Postoji vrijeme mraka, kada se svjetiljke same od sebe pale, kad ideje traže ostvarenje. A riječi izlaze same*¹⁵. Otud se i u imaginarnom dijalogu sa Prapatnom (*Prapatna*) glorifikuje moć riječi koje mogu da ožive nekadašnje gradove i kulture ako se pažljivo osluškuje eho svakog kamena. Kroz spoznaju vječitog polariteta sila dobra i zla, naslućuju se usponi i padovi, a neizbježnost mijena data je kroz pesonifikovanu sliku kamena koje govori. Upravo postmodernizam omogućava proitivrječne stavove o mogućnosti kazivanja u zavinosti od civilizacijskog iskoraka (*Niko ne čuti kao kamenje*¹⁶ i *Došlo je vrijeme, kamenje je progovorilo!*¹⁷).

Ako podemo od toga da se *glavni argument dekonstrukcije zasniva na relativizmu, to jest na stavu da je istina uvijek relativna jer zavisi od razlike u stanovištu i predispoziciji subjekta, kao i intelektualnog okvira unutar koga je on prosuđuje*¹⁸ onda i Martinovićev višestrukim poetskim alternativama slijedi oderednice postmodernizma. Uvođenje mitskog diskursa potpomaže ponovno preispitivanje sopstva i prošlosti. Melpomena, boginja sjećanja, po kojoj tekst nosi naziv, svojevrsni je vodič lirskog ja kroz sjećanja i snove i zato je njena uloga da mu osvjetli Prevalisu "satkanu od bola i radosti". Tekst u antičkom duhu počinje invokacijom a putovanje kroz istoriju, prošlost, mitsko, pokušaj je otkrivanja vječnih znakova i obrazaca ljudskog ispoljavanja, koje dovode na kraju do poetske katarze – *Tada osjetismo kako se Prevalisa umnožava*¹⁹. Uvođenje mitema u tekst omogućava uspostavljanje postmodernističkog pluralizma diskursa, ali ostavlja mogućnost varijacija i autentične znakovitosti. Tami koju budi sjećanja na prolaznost kontrastirana je svjetlost koja treba da pokaže ljudima da lirska reinterpretacija prošlosti nije uzaludan trud i da će iz tame izroniziti svijetli primjeri tradicije koji nam osvjetljavaju put. Prikaz Medaura, boga ilirskih plemena, koji se smatra zaštitnikom Riziniuma, današnjeg Risna) i boga Hipnosa (ovjekovječen na jednom risanskom mozaiku) u svrsi su uvažavanja mita kao nastavljiva tradicije, ali im je umetnuta aktivistička uloga kako bi se uspostavila spona sa sadašnjim trenutkom. Na taj način ukida se granica između svijeta živih i mrtvih jer i mrtvi žive dok god postoje sjećanja na njih. Sačuvani kamen ili slovo na natpisu (*Dan u Dokleil*) nijesu samo arheološko nalazište i trag života na pro-

storu nekadašnje Duklje, već i duhovna i civilizacijska spona sa precima. *Mi se na njih naslanjamo. Oni se u nama produžavaju*²⁰. U sinergiji prošlosti i sadašnjosti, bola i radosti u kojoj lirski pripovjedač osjeća damare Prevalise nagovještava se značaj *ponornica krvi*²¹. Martinovićeva poetika slijedi Eliotov stav da osjećanje istorije uključuje ne samo ono što je prošlo u prošlosti, već i što je sadašnje u prošlosti, čime se vremensko postepeno stapa sa svezvremenskim.

Ako intretekstualnost shvatimo kao *odnos kakav imamo između nekog teksta i drugih tekstova koje prvi citira, nanovo ispisuje, apsorbuje, produžava ili uopšte uzev transformiše i posredstvom kojih postaje razumljiv* onda je intertekstualnost odlika Martinovićeve poetike. Navođenje tekstova sa nadgrobnih natpisa, tužaljka iz Ura, autentični odjek svijeta antike (Sofokle, Euripid, Homer, Odisej) pokazatelj su da tragovi drevnih kultura na poseban način modeluju savremenost. *Sve se ponovo ukazuje i obnavlja: Riječi, fakta, osmijeh, sve se umnoži, ponovo javi. Svaki kraj je početak*²² i ukazuje na poetsko-gnomski karakter Martinovićeve poetike. *Sve je život, u gibanju i uznošenju, u nadolaženju i vraćanju*²³. More simbolizuje dinamiku života i kao voda u kretanju predstavlja prelazno stanje između još apstraktnih mogućnosti i određenih stvarnosti, situaciju ambivalentnosti, zato Martinović navodi da *more otkriva i pokriva. Odnosi i vraća*²⁴. Plima ne ostavlja mogućnost vidljivosti tragova, pa je u tom kontekstu more istovremeno slika života i smrti.

Postmoderno znanje je raspršeno, zasnovano na *malim pripovijestima i malim idejama koje pripadaju polju igre*²⁵ pa su toponim Mijeli (autorova napomena – mjesto u blizini Virpazara gdje se nalazi najveća nekropola prastarog stanovništva), odnosno djevojka Mijelame polazište za sjetni prikaz trošnosti i prolaznosti slave i ljepote. Ogrlica koju je mogla nositi kćerka nekog dostojanstvenika iz naroda Labeata koji nekad nastanjivahu ove predjele pruža mogućnost reinterpretacije drevnog doba i refleksije o smislenom bitisanju. Tekst je u završnici u duhu neophodnosti punoće življenja zbog neizbježnosti čovjekove smrtnosti, što je i lutajući motiv svjetske književnosti. Postoji još u sumersko-va-

20 Martinović, 2018: 62.

21 O tome vidjeti u: Kiš, D: Rani jadi, str.20.

22 Martinović, 2018: 20.

23 Martinović, 2018: 21.

24 Martinović, 2018: 20.

25 Kos Lajtman 2016:17.

vilonskom epu *Gilgameš (Neka ti je svaki dan radosna svetkovina!)* i renesansnoj maksimi *Carpe diem*, a Martinovićeva poetika sugerise da je spoznaja konačnosti ovozemaljskog postojanja impuls za intenziviranje ljepote trenutka – *Gledaj u jezero, uživaj koliko možeš. Nikada se neće povratiti ovaj dan. Ni jučerašnji, niti prekjucherašnji, neće*²⁶.

Književna tvorevina *Glasovi iz Doklee* u jedinstvu je sa Borhesovim stavom da je prošlost niz snova i kao takva predstavlja skup istorijskih odjeka umnoženih u autorovoj imaginaciji. Autentičnim stilskim i semantičkim stvaralačkom artikulacijom Martinović najbolje potvrđuje da *veliko djelo ne trpi kalupe. Ono kalup razbije, čim se rodi*²⁷. Istoriografska metafikcija, intertekstualnost i elementi mita kao suštinske odredbe postmodernističke poetike nenametljivo su inkorporirane u književno djelo *Glasovi iz Doklee* a tradicijski motivi i arhetipska obilježja daju mu individualni kreativni pečat.

Literatura

- Batler, K. (2012). *Postmodernizam. Sasvim kratak uvod*. Beograd: Službeni glasnik.
- Andrićev azbučnik (1986). Novi Sad: Matica srpska.
- Borhes, L. (1990). *Usmeni Borhes*. Beograd: Izdavačko preduzeće "Rad".
- Gebran, A., Ševalije, Ž. (2004). *Rečnik simbola*. Novi Sad: Izdavačka kuća KIŠA.
- Kos Lajtman, A. (2016). *Poetika oblika: Suvremene konceptualne i hipertekstualne proze*. Zagreb: Ljevak.
- Martinović, M. (2018), *Glasovi iz Doklee*. Zagreb: Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, Skaner studio d. o. o.
- Neruda, P. (2018). *Priznajem da sam živio – memoari*. Podgorica: Nova knjiga.
- Popović T. (2010). *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art.
- Prins, Dž. (2011). *Naratološki rečnik*. Beograd: Službeni glasnik.

* *Knjiga Glasovi iz Doklee, objavljena je u Zagrebu 2018. godine u izdanju Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Skaner stuida.*

26 Martinović, 2018: 13.

27 Martinović, 2018: 43.

10 Martinović, 2018: 6.

11 Martinović, 2018: 7.

12 Martinović, 2018: 7.

13 Martinović, 2018: 97.

14 Martinović, 2018:

15 Martinović, 2018: 73.

16 Martinović, 2018: 87.

17 Martinović, 2018: 87.

18 Batler, 2012: 27.

19 Martinović, 2018: 9.

JE LI ANTIFAŠIZAM PAO S NEBA?

POD SVJETLOŠĆU ISTORIJSKE ANALOGIJE

Tekst: Lidija Vukčević

Sadašnja tzv. nova vlast u Crnoj Gori ničim se ne opire klerikalizmu i nacionalizmu. Naprotiv, ona ih potiče i odobrava. Prizori tzv. litija, pješačkih i automobilskih, koji se smjenjuju na ulicama, trgovima, protesti i antiprotesti, hiljade crkvenih i državnih zastava koje se vijore, nemirima koje generiraju podsjećaju na neka mrka vremena s početka 90-ih

U ovom pitanju skrivena je aluzija na uvodno poglavlje Siloneove knjige o fašizmu - koja je prevedena u Zagrebu još 1935. godine - i koja započinje naizgled retoričkim pitanjem Je li fašizam pao s neba? Prikazuje se povijest talijanskog fašizma i prije Musolinijeva pohoda na Rim 1922. godine u predvečerje osnutka prvoga fascija, početkom ožujka 1919.

Na izborima te godine fašistički pokret dobiva samo četiri tisuće glasova. Ubrzo, međutim, stječe naklonost i pomoć kapitalista jer se energično suprotstavlja ljevičarskim pokretima, koji su nemirima i štrajkovima zaposjedali tvornice u vrijeme nakon Prvog svjetskoga rata. U kojem je Italija pretpjela niz vojnih neuspjeha nakon svoje neslavne uloge u ratu, ratu u kojem je promijenila ćurak i našla se na kraju kao pobjednik. Na strani saveznika koji su i stvarno izvojevali pobjedu. Koncem listopada 1922. s fašističkog kongresa u Napulju četrdeset tisuća fašista poduzima Pohod na Rim. Predsjednik vlade L. Fakta proglašava opsadno stanje, ali uskoro odstupava, pa kralj Viktor Emanuel III povjerava sastav vlade B. Musoliniju.

Već 1925. godine nakon ubojstva socijalističkog vođe Mateotija kada sva opozicija - i komunisti i socijalisti i desni liberali i katolička pučka stranka - napuštaju Parlament, Musolini je diktator, duce. Do pada Italije u Drugom svjetskom ratu, u rujnu 1943. godine. On je i ideološki koncipirao fašizam, kompilirajući iz francuskog filozofa Sorela ali i njemačkih mislilaca Hegela i Ničea. Formirao je partijske odrede crne košulje, tajnu fašističku policiju, fašistički odgoj omladine i djece. 1936. godine formiran je savez s Njemačkom, kasnije i s Japanom.

Njemačku je tih godina već bio zastro nacionalsoci-

jalizam. Nacionalsocijalistička stranka osnovana je početkom 1919. godine u Minhenu. Njen lider postaje A. Hitler. Zatrašujuće političke „ideje“ Hitler objavljuje u programu stranke 1920. godine učenjem o nadmoći arijevske rase, antisemitizmu, vlasti jedne stranke, gušenju individualnih sloboda, neprikosnovenosti hijerarhije i zapovijedanja, neprikosnovenosti vođe, načelu nacionalne ekspanzije, isključenju klasne borbe. Totalitarizam nacizma i hitlerizma izvire iz nejasnih i mutnih, skrpljenih ideja preuzetih iz pseudofilozofskih doktrina. Hitler je autor knjige Moja borba, objavljene 1925. godine, a Rozenberg pamfleta O mitovima XX vijeka koja je kompilat Čembrlenova rasističkog brevijara. Nacisti još 1923. godine pokušavaju izvršiti državni udar, ali favorizirani kao najčvršća obrana od komunističke opasnosti dolaze na vlast 1933. godine, kad Hitler postaje kancelar.

Sagledamo li stvari pod svjetlom povijesne analogi-

je, nije li 1919. godina bila i godina pogibelji Roze Luksemburg, prvakinje lijevog revolucionarnog krila Spartakista, kasnije Komunističke partije Njemačke, autorice eseja O socijalnoj reformi ili revoluciji, masovnim štrajkovima, krizi socijaldemokracije. Istog je dana zvjerski ubijen i Karl Libkneht. Jedan od osnivača Komunističke partije Njemačke i suosnivač grupe Internacionala, zajedno s R. Luksemburg i F. Meringom. Libkneht je bio antimilitarist i antiimperijalist. Je li stradao od drugova iz vlastitih redova, od socijaldemokrata ili od kajzerskih časnika?

Nije li usred Prvog svjetskog rata buknila i Oktobarska revolucija 1917. godine? Koju je vodio V. I. Lenjin? Koja je prva među socijalističkim revolucijama u Evropi i svijetu. Lenjin je u svojim Aprilskim tezama, po povratku iz inozemstva 1917. godine, pokazao kako boljševici trebaju dobiti vlast u sovjetima. Nije li istodobnost rata i revolucije stvorila jedinstven spoj diktature proleterijata i domovinskog obrambenog rata? I nije li imperijalizam sa svih strana ometao vođenje nove vlasti?

U Španjolskoj se antifašizam, demokratski pokret protiv fašizma za očuvanje demokracije i mira, pretvorio u građanski rat koji je trajao od 1936. do 1939. godine, u kojem je potvrđena visoka međunarodna solidarnost antifašističkog pokreta. Borci španjolskog građanskog rata, mahom ljevičari, socijalisti i komunisti bili su organizirani u brigadama. Mnogi su Jugoslaveni bili sudionici toga rata. Španjolska se ipak dugi niz godina nije oduprla diktatoru Franku, koji je vladao od 1939. do svoje smrti, 1975. godine.

Živo se sjećam jedne Španjolke koja je izbjegla u Francusku uoči građanskog rata 1936. godine i koja je stanovala u mojoj blizini u Grenoblu početku XXI stoljeća. Bila je borbena i revolucionarna i u svom osmom desetljeću.

Zemlja u kojoj sam rođena SFRJ, nastala je najprije iz antifašističkog otpora fašističkim i nacističkim okupatorima, prvo u pravnoj formi Narodnooslobodilačkih odbora 1942. godine. Iako je stvorena na ruinama kraljevine Jugoslavije koja joj je prethodila, na otporu kvislincima i domaćim izdajnicima, kako se popularno govorilo, na nesretnim podijeljenim narodima koji su pretpjeli bratoubilački rat s enormnim brojem žrtava, na zgarištima i logorima, ta se zemlja ubrzo nakon rata, i unatoč razlazu 1948. godine s velikom bratom, Sovjetskim savezom, držala kao titovska Jugoslavija čitavih četrdeset i pet godina. Neću govoriti o njenim prednostima ni o njenim manama. Ostavljam to nekom drugom zapisu.

No kad je o antifašizmu riječ, valja podsjetiti da je 1920. godine Drugi kongres Komunističke radničke partije Jugoslavije održan u Vukovaru. Da je još početkom rujna 1894. Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije osnovana u Zagrebu, a Komunistička partija Hrvatske utemeljena u ljeto 1937. godine u Samoboru, gradu u kojem živim, nadomak Zagreba, grada u kojem sam rođena. I da se hrvatska ljevica diči nacionalnim praznikom 22. lipnja 1941, kada je formiran prvi partizanski odred u Evropi, i koji se slavi u Republici Hrvatskoj kao državni praznik.

U Crnoj Gori Dan ustanka, 13. jul slavi se kao Dan državnosti. Dodjeljuje se i Trinaestojulska nagrada zaslužnim umjetnicima.

Primjećujem da se sadašnja tzv. nova vlast u Crnoj Gori ničim ne opire klerikalizmu i nacionalizmu. Naprotiv, ona ih potiče i odobrava. Prizori tzv. litija, pješačkih i automobilskih, koji se smjenjuju na ulicama, trgovima, protesti i antiprotesti, hiljade crkvenih i državnih zastava koje se vijore, nemirima koje generiraju podsjećaju na neka mrka vremena s početka 90-ih.

Antifašizam deklarativno diktira aktualna evropska politika, iako mnoge njene članice imaju eksplicitnu desnicu na vlasti.

Neću komentirati činjenice, samo ih navodim kao suvremene ili povijesne fakte.

Čudim se s koliko se lakoće, da ne kažem neodgovornosti u suvremenim medijima rabe riječi fašist, klerofašist, rasist i posebno, s koliko se neznanja brblja o antifašizmu. Postavila bih na kraju jednostavno pitanje, ono isto koje mi je postavio moj mentor sredinom devedesetih prošloga vijeka. Što mislite L., zašto pored toliko grafita ne možete nigdje pročitati:

Smrt fašizmu, sloboda narodu!

One riječi koje je komunist Stjepan Filipović izgovorio prije vješanja u Valjevu koncem svibnja 1942. godine. Treba li reći da su postale slogan u proglasima komunista i socijalista diljem Jugoslavije? Ili dodati i to da su oba njegova spomenika oskrnavljena više puta i u Valjevu i u rodnom Opuzenu od strane nepoznatih, vjerojatno mladih ljudi. Deklariranih neonacista i neofašista.

Bilo je to, i za mene i za profesora F. Grčevića u neku ruku retoričko pitanje. Znali smo oboje odgovor. Bojim se da se ni danas u trećoj dekadi trećeg milenija ne može naći nijedan grafit identičnog sadržaja. Zašto? Jer se povijest nažalost ponavlja u svojim sve surovijim inačicama. Kažem tako da ne bih rekla: imamo onakav antifašizam kakav zaslužujemo.

JOSIP SLADE ŠILOVIĆ

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE XI.

Tekst: Slobodan Bobo Mitrović

Ko živi na Cetinju ili prolazi Bajovom ulicom, u Nikšiću šeta gradom, oko Dvorca, šeta obalom u Baru, doživljava uvijek iznova lijepa iznenađenja, kada ugleda palate koje više od vijeka nadahnjuju prolaznike.

Autor tih palata je arhitekt **Josip Slade Šilović** (1828-1911) iz Trogira.

Bio je slobodoumna ličnost, čvrstog karaktera od najmlađih dana. Kada je poslije Sjemeništa odustao da studira teologiju, Splitski nadbiskup, ubjeđujući ga da griješi, ostao je zapanjen kada mu je Slade sa svojih 18 godina rekao: "Preпустите Vi mene mojoj sudbini".

Na Univerzitetu u Padovi diplomira filozofiju (1850.), inženjstvo i arhitekturu (1853.). Svoju doktorsku tezu posvećuje očuhu Juri Šiloviću u znak zahvalnosti za pažnju i podršku, te svom prezimenu dodaje Šilović.

Na poziv Knjaza Nikole dolazi u Knjaževinu Crnu Goru 1877. Stanuje narednih deset godina u Kotoru, odakle obilazi teren i gradilišta po Crnoj Gori.

Knjaževina je sa 4.200 km² na Berlinskom Kongresu 1878. godine povećana na 9.475 km². Crna Gora je ruralna, bez puteva, sa početnim formiranjima naselja: Cetinja, Rijeke Crnojevića i Virpazara. Novodobijeni: Podgorica, Nikšić, Kolašin, Plav, Gusinje, Bar i Ulcinj su naselja koja su živjela islamskim modelom života. Vjekovni ratni mentalitet Crnogorca transformiše se u nove kvalitete života, 27-e priznate Evropske države. Mir prevladava u Crnoj Gori i tek je sada moguće planirati i izgrađivati prostor.

Knjaz Nikola Josipu Sladu daje status inženjera "Extra Statum" (današnji Glavni državni arhitekta).

Saobraćajna mreža, je prvi Sladin posao: od Nikšića

dolinom Zete do Podgorice i preko Skadarskog jezera i Bojane stiže se do mora. Put Cetinje–Njeguši–Trojica (1877-1884.) sa 25 serpentina na strmoj podlovcenskoj padini je zadivljujuće graditeljsko djelo, građeno kada nije postojala mehanizacija. Cetinje–Rijeka Crnojevića (1881); Rijeka Crnojevića–Podgorica; Bar–Virpazar (1884); Rijeka Crnojevića–Virpazar (1896-1905); Podgorica–Danilovgrad–Nikšić (1885/86-94); su saobraćajnice, skoro sve izvedene po Sladinim trasama. Do početka 1900g izgrađeno je 193km puteva.

Pored trasiranja saobraćajnica, Slade postavlja modern urban razvoj.

Regulacioni plan Nikšića (1883) Sa Rimskim mostom na Moštatici, srednjovjekovnim Onogoštom i Trebjesom, Sladin Nikšić izrasta na mjestu turske varoši u novi renesansni gradić. Graditeljstvo uzima maha. Osjeća se budućnost novog grada. Po ovom planu Nikšić se izgrađivao do 1952. godine.

Rijetkost je u životu jednog arhitekta da gradi dva pozorišta. Poslije Šibenika (1870) projektuje i izvodi **Zetski Dom na Cetinju** (1884–1888) pozorište, muzej i biblioteku. Udaljavanjem od ulice, formira vizuelni i psihološki doživljaj prvog javnog objekta kulture u Crnoj Gori. Projektuje ga i gradi u duhu neoromaničke arhitekture s baroknim timpanonom, svečanim ulaznim trijemom, slikovitim romaničkim prozorima. Zetski dom je originalno arhitektonsko zdanje, među

desetinu baroknih pozorišta građenih u XIXv. duž Jadranske obale.

Dvorac na Topolici u Baru (1885.) lociran na morskoj obali, skladnih proporcija, rafinirane estetike, neoromaničkih i neogotičkih prozora, s centralnom kulom asocirajućom na zamak. U parku mediteranskog bilja dvorac sa malim gatom postaje mjesto kroz koje se s mora ulazi u Crnu Goru, a sama knjaževa porodica voli da provodi u Baru, gdje vlada topla mediteranska klima.

Kuća Špira Ognjenovića, kompozitora i ministra finansija (1888) je prva porodična vila na Cetinju.

Dvorac u Nikšiću (1890), Slade se opredjeljuje za raskošnu, impresivnu arhitekturu neorenesanse. Po volumenu i kvadraturi dvorac je najveći u regionu. Raskošne lučne arkade, sa portikom u prizemlju i na spratu, istureni balkon sa dorskim stubovima koji prihvataju timpanon s grbom knjaza Nikole I Petrovića, u inscenaciji klasičnih principa antike grade svečanu i raskošnu arhitekturu

Carev most na Prijespi u Nikšiću (1890-94), predstavlja najmonumentalnije graditeljsko djelo Knjaževine Crne Gore od kamena sa 18 lučnih okana, širine 6 m,

dužinom od 269m. Zbog velikih plavljenja nikšićkog polja most je bio neophodno rješenje na putu Danilovgrad-Nikšić i bio aktivan sve do 1972. godine kada je izgrađena nova trasa puta Podgorica Nikšić.

Austrougarsko poslanstvo (1896.) na Cetinju, svojom arhitekturom dosljedno odražava moć carevine. To je monumentalna neorenesansna građevina, sa raskošnim rizalitom i bogatim arhitektonskim detaljima. Rimokatolička crkva prislonjena uz poslanstvo je posebna arhitektonska cjelina s baroknom atikom i skulpturama Bogorodice i dva anđela.

Radnu i političku karijeru Slade završava u rodnom Trogiru kao gradonačelnik.

Njegov Dalmatinski arhitektonski ciklus se razlikuje od Crnogorskog opusa. Obiman je, stilski pročišćen, rafiniran u tesanom kamenu: u Šibeniku, Dubrovniku, Korčuli, Visu, Jelsi, Skradinu, Trogiru ...

Prostorno vizionarstvo i univerzalno graditeljsko stvaralaštvo, Josipa Slade Šilovića ugrađeno je u urbane fundamente Crne Gore. Više od jednog vijeka Sladini objekti, najljepši u Crnoj Gori prkose vremenu i ideologijama. To su zdanja koja bi svojom istorijskom arhitekturom mogla krasiti svaku evropsku metropolu.

SIZE ZERO / MALA MJERA V

POLITIKA I POETIKA ŽENSKOG PISMA - KOMPARATIVNE PERSPEKTIVE

Tekst: Sanja Runtić i Aleksandra Nikčević-Batrićević

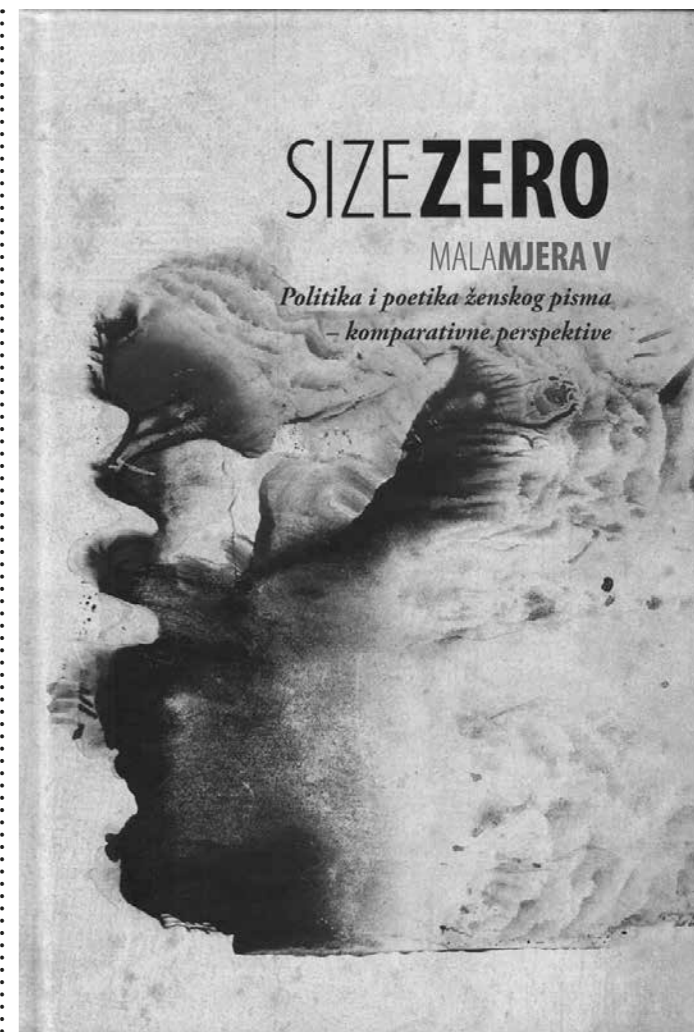
Kako bi se novi ženski glas pridružio, ne samo politici :
:roda, nego i drugim oblicima društveno-političke :
:borbe za ravnopravnost, kako na lokalnom, tako i na :
:globalnom planu, tematskim zbornikom "Size Zero/Mala :
:mjera", petom po redu, želi se, kako su to u predgovoru :
:istakle urednice Sanja Runtić i Aleksandra Nikčević Ba- :
:trićević, ukazati na potencijal ženskog pisma da potakne :
:kulturno-kritički dijalog i dekonstrukciju diskurzivnih :
:praksi koje generišu nejednakosti i ugnjetavanja.

Autori radova bave se analizom savremenog ženskog :
:pisma nastalog unutar različitih nacionalnih književno- :
:sti - crnogorske, hrvatske, srpske, američke, britanske :
:i irske - propitujući odnos ženske poetike i savremene :
:stvarnosti i upućujući na nove komparativne mogućnosti :
:pristupa ženskoj estetici iz transistorijske i transnacio- :
:nalne perspektive.

"Ovaj zbornik predstavlja još jedan pokušaj da se prošire :
:male mjere ženskog kanona i ženske književne istorije. :
:On predstavlja svojevrsni kontinent u malom, s mjerom :
:uređenu vlastitu sobu i nepregledni geografski prostor :
:koji nam predstavlja mnoštvo glasova, nudi mnoštvo :
:tajnih iznenađenja, prostor na kojem se mogu utoliti čita- :
:lačke i istraživačke strasti, prostor na kojem se susrećemo :
:sa 11 autora koji analizom savremenog ženskog pisma :
:nastalog unutar svojih književnosti, ispituju odnos žen- :
:ske poetike i savremene stvarnosti i upućuje na ono što :
:smatramo jako važnim, a to je komparativna mogućnost :
:pristupa ženskoj estetici", kazala je jedna od urednica :
:zbornika, prof. dr Aleksandra Nikčević Batrićević.

Podsjetila je da je prvi zbornik objavljen 2009. godine i :
:da su svi, osim posljednjeg, priređivani nakon naučnih :
:skupova. Kako je kazala, predrasude su ponekad naj- :
:bolja dijagnoza onoga što nas tišti, kao i neukorijenjene :
:zablude koje se odnose na sam termin ženskog pisma.

"Vladislava Gordić Petković, koja je napisala predgo- :
:vor za prvi zbornik, kazala je da se termin 'size zero' :
:odnosi i na žensko pismo kao sinonim za književnost :
:koja se piše da bi udovoljila potrebama nedovoljno :
:obrazovane i osnažene žene za utjehom, smirenjem i :
:zaboravom, na činjenicu da se taj termin izjednačava

sa trivijalnom književnošću, na predrasudu da ga je :
:moguće izjednačiti sa književnim stvaranjem ženskog :
:pola, na činjenicu da je u pitanju poetička, a ne polna :
:odrednica, na predrasudu da je u pitanju sam način :
:pisanja, a ne i čitanja. Na činjenicu da je ženski kanon, :
:u poređenju sa dominantnom književnom tradicijom :
:još uvijek sveden na size zero, da su mjere svjetskog :
:kanona uske, a prisustvo žena autora je i dalje u njima :
:minimalno, svedeno na nametnute restrikcije, na liša- :
:vanje prostora, na skučenost predstavljanja", kazala je :
:Nikčević Batrićević uz napomenu da nije riječ samo o :
:crnogorskoj ili književnosti koja nastaje na postjugo- :
:slovenskim prostorima, već i da se ta činjenica odnosi :
:i na druge, geografski veće, prostore.

Zbornik je podijeljen na tri segmenta: konstrukcija ženskog subjektiviteta u prozi i poeziji i feministička poetika tijela; razmatranje djela anglofonih autorki kroz koji se ispituje odnos identiteta i diskurzivne prakse i ukazuje na nužnost historijskog i žanrovskog revizionizma iz etničke ženske perspektive i problematike književnog kanona, intertekstualnosti i lične i društvene ideologije u ženskom književnom tekstu.

Književnica Dragana Kršenković Brković kazala je da projekat "Size zero" predstavlja antonim onoga što je cilj edicija - borba za emancipaciju, ravnopravnost, i veću vidljivost i zastupljenost autorki u književnosti i književnoj kritici.

"Smatram da je ovaj projekat veoma važan. Mislim da je jedinstven u Crnoj Gori i jedan od najboljih u regionu zato što upravo na pravi način negira ono što je naziv projekta. Veoma namjerno, veoma transparentno je nazivom sugerisano kako se generalno, u regionu i globalno, prihvata književna riječ koju stvaraju književnice, kako i na koji se način prihvata i doživljava, na koji način se o njoj govori. Ove knjige iz teksta u tekst razbijaju taj kanon, veoma raskošno, veoma studiozno analiziraju se književna djela raznih autorki iz mnogih zemalja", kazala je Kršenković Brković.

Prema njenim riječima, s jedne strane imamo osvjetljavanje književnih djela, a s druge strane posmatranje kritičke misli o svemu tome. Knjige ovakvog tipa, kako je kazala, pokazuju koliko se lako uspostavljaju veze i podižu mostovi.

Glasovi iz knjige, kako je rečeno na promociji, moraju se čuti što više i što češće kako bi upozorili da ugnjetavanje, degradiranje i diskreditacija ženskog pisma i dalje postoji i da je sudbina izgnanika iz književnog patrijarhata zajednička autorkama svih epoha sa svih kontinenata.

Prenosimo u cjelosti uvodnu riječ zbornika iza koje stoje urednice knjige:

U ovom petom po redu tematskom zborniku Size Zero / Mala mjera predstavljamo jedanaest radova autora iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije koji analizom suvremenog ženskog pisma nastalog unutar različitih nacionalnih književnosti – crnogorske, hrvatske, srpske, američke, britanske i irske – propituju odnos ženske poetike i suvremene stvarnosti te upućuju na nove komparativne mogućnosti pristupa ženskoj estetici iz transhistorijske i transnacionalne perspektive. Glavni je cilj ove studije ukazati na potencijal ženskog pisma da potakne kulturno-kritički dijalog i dekonstrukciju diskurzivnih praksi koje generiraju nejednakosti i

ugnjjetavanja te da novi ženski glas pridruži ne samo politici roda nego i drugim oblicima društveno-političke borbe za ravnopravnost kako na lokalnoj tako i na globalnoj razini.

Konstrukcija ženskog subjektiviteta u prozi i poeziji te feministička poetika tijela dominantne su teme prvog dijela ovog zbornika, koji uključuje radove Tatjane Bijelić, Ivane Drenjančević i Emilije Musap.

Tatjana Bijelić potpisuje rad naslovljen "Skupljačice svjetla: Duhovnost pozajmljenih tijela u poeziji Carol Ann Duffy", u kojem predstavlja ovu suvremenu pjesnikinju kao istaknutu predstavnicu britanske pjesničke scene, posebno onoga njenoga dijela koji je dotadašnje pjesničko stvaralaštvo transformirao "kroz animaciju snažnog ženskog pjesničkog subjekta". Bijelić ukazuje na značajne aspekte koji nas upoznaju s kritičkom recepcijom Duffyinog djela, da bi potom našu pažnju skrenula "na značaj pojma duhovne tjelesnosti Sarah Ruddick i ostalih književnih teoretičarki spiritualnog" pri oblikovanju autoričine "feminističko-revizionističke agende". Bijelić naglašava kako je u kontekstu poezije Carol Ann Duffy posebno upečatljivo prisustvo metoda "pjesničkog revizionizma po uzoru na Aliciju Ostriker", kao i onoga što određuje kao proširenje "matrice preispisivanja mita kroz interakciju revizorka kulturnog teksta i stereotipne i/ili historijske žene čije pozajmljeno tijelo postaje sredstvo, prostor i odgovornost novog glasa".

Rad Ivane Drenjančević analizira odabrane pjesme Vesne Parun iz zbirke Crna maslina (1955), Ti i nikad (1959), Gong (1966), Ukleti dažd (1969), Sto soneta (1972), Stid me je umrijeti (1974) i Sonetni vijenci (1991), pri čemu je u fokusu razmatranja konstrukcija ženskog identiteta kao otvorenog i nezaključivog, određenog tek vlastitom ispražnjenosti i opredmećenjem pogledom drugoga. Svojim dekonstrukcijskim i psihoanalitičkim čitanjem Paruničinih pjesama autorica ukazuje na "neraskidivu i konstitutivnu vezu subjektiviteta i dvojničke, zrcalne figure", kao i na metatekstualne signale koji šupljinu utrobe ženskog subjekta pridružuju autoreferencijalnom iskazu pjesme o nepostojanju fiksnoga tumačenja i značenja "koje bi ju konačno ispunilo i zacijelilo".

Emilia Musap analizira roman Oštri predmeti (2006) Gillian Flynn koji, u skladu s teorijskim postavkama Claire Kahane o motivu "prisutne majke" kao središnjem antagonistu moderne gotičke fikcije kojim ovaj žanr podriva patrijarhalnu strukturu gotičke fikcije, određuje kao "roman bijega", odnosno "roman moderne gotičke fikcije". Svojom interpretacijom autorica pruža novu žanrovsku klasifikaciju ovog romana koja opovrgava prevladavajuće određenje Oštrih predmeta kao djela

južnjačke gotike te, uz pomoć Kristevine teorije o zornom i njezine postavke o prisutnosti "oca koji voli", odgovara na pitanje jesu li "bijeg" i afirmacija sebstva junakinja ovog romana odvajanjem od majčinog imaga uopće mogući.

Razmatranjem djela anglofonih autorica drugi dio ove studije propituje odnos identiteta i diskurzivne prakse, ukazujući na nužnost povijesnog i žanrovskog revizionizma iz ženske, odnosno etničke ženske perspektive.

Svojom analizom romana The Cruelty Men (2018) suvremene irske spisateljice Emer Martin Vesna Ukić Košta ukazuje na potencijal i snagu ženske historiografske metafikcije pri mobiliziranju društvenog dijaloga. Kao obiteljska kronika koja zahvaća period od ranih tridesetih do kasnih šezdesetih godina prošlog stoljeća, ovaj roman razotkriva tragediju sustava koji je kontinuirano potkopavao identitet irske žene u periodu novije irske povijesti, smjelo progovarajući iz ženskog rakursa o temama o kojima se u irskom nacionalnom narativu i javnom diskursu još uvijek nerado govori, ističe Ukić. Kroz opis glavne junakinje, koja kao majka vanbračnog djeteta postaje žrtva potresne prakse stigmatiziranja i izoliranja "nepoćudnih" žena u zloglasnim magdalen-skim praonicama za "posrnule žene", autorica Martinin roman tumači kao iznimno važan doprinos borbi za rodnu jednakost koji nakon godina šutnje podaruje glas irskoj ženi i na vidjelo iznosi njezino zatomljeno bolno iskustvo institucijskog ugnjetavanja, obespravljenosti,

marginalizacije i poniženja od strane patrijarhalnih državnih struktura i katoličke crkve.

Na primjeru pripovijedaka Alice Walker "Everyday Use" (1973), "Nineteen Fifty-five" (1981) i "Advancing Luna – and Ida B. Wells" (1981) Biljana Oklopčić analizira ulogu žena u američkom Pokretu za ljudska prava i aktivnostima koje su uslijedile nakon njega, ističući da su žene bile "pokretačaka snaga" kako samog Pokreta tako i sve jače izražene spolne/rodne svijesti koja je iz njega proizašla. Pomnim čitanjem autorica također uočava da navedeni tekstovi pružaju i kritiku tradicionalnih koncepata roda i rase jer progovaraju i o nizu poteškoća s kojima su se aktivistice susretale, a Pokret u cjelini ignorirao, poput rasno-seksualnog nasilja, marginaliziranja uloge žena u vodstvu Pokreta, klasne diskriminacije, seksizma, rasizma te otvorenog neprijateljstva između Afroamerikanki i bjelkinja.

Rad Aleksandre Nikčević-Batrićević i Marije Krivokapić pruža pregled stvaralaštva suvremene američke pjesnikinje Jorie Graham kroz osvrt na zbirke The End of Beauty (1987), Erosion (1983), Fast (2017), From the New World: Poems 1976–2014 (2015), Materialism (1993), Never (2002), Overlord (2005), Place (2012), Region of Unlikeness (1991) i Sea Change (2008). Slijedom kritičkih interpretacija Grejeminog opusa iz pera Calvina Bedienta, Bonnie Costello, Dana Chiassona, Elizabeth Frost, Katie Grubisic, Katie Peterson i Jamesa Longenbacha, kao i Grejeminog refleksije o svojoj po-

etici, koju iznosi u brojnim intervjuima, predavanjima i proznim zapisima, autorice u fokus razmatranja stavljaju tematski diverzitet i dijalošku prirodu Grejeminog pjesničkog izričaja koji zahvaća pitanja od povijesti, umjetnosti, filozofije, multikulturalnosti i politike do promišljanja o ljudskoj prirodi, ulozi čitatelja, funkciji poezije, odnosu poezije i muzike te ulozi i odgovornosti pjesnika u svijetu suočenom s gotovo neumitnom ekološkom kataklizmom i apokaliptičnom vizijom puste zemlje koja prijeti uništenjem naše civilizacije.

U radu naslovljenom "Politika ženstva: Boja purpura Elis Voker" Tamara Jovović tumači roman *The Color Purple* (1982), najpoznatije prozno ostvarenje istaknute afroameričke spisateljice Alice Walker, kroz perspektivu teorije ženstva. Jovović predstavlja Walker kao začetnicu navedene teorije te na primjerima iz romana ukazuje na problematiku identiteta, roda, rase, seksualnosti i politike kao analitičkih perspektiva kojima ovaj tekst propituje i ispisuje kompleksno iskustvo Afroamerikanki. Autorica ukazuje i na značaj epistolarne forme, koja u romanu služi kao sredstvo artikulacije glasa glavne junakinje, te ističe kako, zahvaljujući samom činu pisanja, junakinja ne ostaje utišana, nego "sebe projektuje kao svjesnu ženu, a ne kao dehumanizovan, pasivan objekt".

U radu "Konstrukcija hibridnosti u romanu Pripovjedač Leslie Marmon Silko" Sanja Runtić i Marija Krivokapić analiziraju hibridne strategije recepcijskog i konceptualnog prijenosa u romanu *Storyteller* (1981) suvremene indijanske spisateljice Leslie Marmon Silko. Primjenjujući postkolonijalne teorije hibridnosti Homija Bhabhe, Anije Loombe, Leele Gandhi i Ashcrofta et al., koncept kontakt-zone Mary Louise Pratt, diskurs granice Glorije Anzaldúe, koncept heteroglosije Mihaila Bahtina te postavke teoretičara indijanskih studija Arnolda Krupata, ukazuju na načine kojima ovaj roman prožimanjem postmodernih i strategija usmenog pripovijedanja isprepliće usmenu i pisanu pripovijest i povijest, čime razrješuje problem nekompatibilnosti pisanog i usmenog diskursa i tekstualizacije usmenosti. Pripovjedač otvara dijalog s dominantnom tradicijom i kroz svoj otklon od zapadnog žanra autobiografije, čime dodatno proširuje obzor romanesknog žanra i podvrgava ga konvencijama usmenog pripovijedanja, propitujući njegove pripovjedne, autorske i recepcijske konvencije, kao i njegovu epistemologiju prostora i vremena, ističu autorice. Analiza posebnu pažnju posvećuje permutacijama kao stilskom sredstvu koje upućuje na sinegdohijsku vezu između pojedinca i zajednice te na moć pripovijedanja da transcendira i u isto vrijeme oblikuje materijalne granice zbilje.

Treći dio ovog zbornika, naslovljen "Kulturno mapiranje

ženskog pisma", razmatra problematiku književnog kanona, intertekstualnosti te osobne i društvene ideologije u ženskom književnom tekstu.

Aleksandra V. Jovanović nam u radu naslovljenom "Sva putovanja gospodina Ka" predstavlja roman *Gospodin Ka* (Monsieur Carr, 2018) srpsko-britanske autorice Vesne Goldsworthy koji, kako ističe, "korespondira s mnogim čitalačkim zajednicama širom Evrope", govoreći "o putovanjima i knjigama kroz prizmu ljubavi, braka i dislociranih sudbina na istorijskim i privatnim raskrsnicama dvadesetog veka". Jovanović se posebno fokusira na intertekstualnu dimenziju ovog romana te kronotop putovanja kao njegovu "osnovnu optiku".

U radu pod naslovom "Roman Forsiranje romana-reke i književni kanon" Milan Marković istražuje određene književne koncepte zastupljene u ovom proznom djelu suvremene hrvatske spisateljice Dubravke Ugrešić. Marković u svom tekstu posebno ukazuje na odnos između umjetnosti i stvarnosti, razmatra procese institucionalizacije književnosti i formiranja književnog kanona, kao i položaj žene, odnosno specifičnosti koje taj položaj karakteriziraju u "patrijarhalnim kulturnim i profesionalnim sredinama" i prate žensko stvaralaštvo od najranijeg perioda, uočljive kroz "same prakse književno-umjetničkoga stvaranja" te kritičku recepciju koja spomenuto stvaralaštvo prati.

Marijana Terić u radu o crnogorskim književnicama novog poetskog glasa predstavlja jedan aspekt ženskog književnog stvaralaštva u Crnoj Gori. U prvom dijelu rada autorica razmatra antologiju *Pjesnikinja Crne Gore* (2017), koju je priredila crnogorska pjesnikinja Jovanka Vukanović, te navodi imena najznačajnijih predstavnica crnogorske poezije. Potom analizira drugi objavljeni roman Sonje Ražnatović *Exit* (Biti drugačiji, ipak!) (2017) i zbirku priča Svetlane Čabarkape pod naslovom *Dva prozora i bosiljak* (2018). Fokusirajući se na različite književne vrste, Terić ukazuje na posebitosti crnogorskog ženskog pisma, njegovu modernost i "specifičan pogled na svijet", ali i na još uvijek nedovoljnu proučenost i shvaćenost književne produkcije suvremenih Crnogorki od strane kritičke i čitalačke publike.

Zahvaljujemo navedenim autorima što su svojim odazivom, izvrsnom suradnjom i kvalitetnim radovima pridonijeli nastanku ovog zbornika te izdavaču, Fakultetu za crnogorski jezik i književnost s Cetinja, na prepoznavanju potrebe za proučavanjem ženske književnosti u crnogorskom i regionalnom kontekstu, kao i na dugogodišnjoj podršci projektu *Size Zero / Mala mjera*.

ZAPISANO JE

Tekst: Branko Borilović; Prilog pripremio: Vesko Pejović

Razni zapisi I.

Da je vladika Vasilije Petrović u svojoj "Istorija o Crnoj Gori" opisujući Zetu zemlju u kojoj je rođen zapisao "ispod Vrtograda, gdje se rodio Dioklitijan- Dioklecijan i gdje je sagradio veliki grad nazvavši ga po svom imenu Dioklitijan- Duklja..." "Dalje kaže da je Zeta dobila ime po rijeci Zeti i da se tu nalazi i rijeka Morača.

Petrović, Vasilije, "Istorija o Crnoj Gori", Titograd, 1985, str. 37.

Da su balkanski narodi mnogo kasnije Svetom Vladimiru dali ime Sveti Jovan Vladimir i uvrstili ga kao svoga kralja.

Dukljanski knez Sveti Vladimir 970-1016, Cetinje, 2016, str. 12.

Da je Vladimirov krst visok 45, a širok 38sm. On je urađen od drveta i okovan je srebrnim pločama. Ranije je bio bez oplata pa ga je porodica Andrović slala u Mletke da se okuje u srebro.

Zapisi, Cetinje, sv. 6 deembar 1927, str. 326.

Da je hram Svetog Vladimira poslije razornog zmljotresa obnovio "uzvišeni Karlo Topija" vladalac cijele Albanije. Hram je "obnovljen 1380 godine od rođenja Hristova; od stvaranja svijeta od gradnje ovog manastira prošlo je 6890 godina, 22 godine njegovog vladanja; indikcija sunčanog kruga 10, mjesečnih krugova 14, sati 14...

Dukljanski knez Sveti Vladimir 970-1016, Cetinje, 2016, str. 78.

Da je dvadesetdrugog maja po julijanskom, četvrtog juna po gregorijanskom kalendaru, 1016 godine tragično okončan ovozemaljski život Dukljanskog kneza Svetog Vladimira – u Prespi, prijestonog grada makedonskog carstva.

Da se kosti Svetog Vladimira od 1995. godine (osim lobanje koja se nalazi na Svetoj Gori Atonskoj) čuvaju u Sabornoj crkvi u Tirani.

Dukljanski knez Sveti Vladimir 970-1016, Cetinje, 2016, str. 13.

Da su dukljanski kralj Bodin i francuski kralj grof Remon bili pobratimi. To pobratimstvo datira od perioda krstaških ratova. Tada se zapovjednik odreda iz Južne Francuske Remon Tulunski (1096- 1097) sastao u Skadru sa predstavnikom prve crnogorske dinastije Vojislavljevića kraljem Bodinom i pobratimio.

Jovanović, Ivona, "Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori (1830-1914)", Podgorica, 2016. str. 14.

Da je "Vojislav, Zetski knez, prodao u XI vijeku Dubrovčanima Župu, Rijeku, Gruž, Zaton do Orašca". Ovaj podatak neki historičari osporavaju kao neosnovan. Takođe i podatak da je "Mihalja, knez Zetski ustupio Kalamotu, Lopud i Šipan...".

Dubrovčani, jesu li Hrvati?, Dubrovnik, 1892, str. 46.

Da je Mihailo Vojislavljević proglašen za kralja 1077. godine. Pod njegovu vlast bila je Zeta, Trebinska, Hum i Raška.

Kovačević, Lj, "Istorija srpskog naroda", Beograd, 1895-1896, str. 43.

Da je 1408. godine "Luštica sa solanama pripala Balšićima.

Stjepčević, Ivo, "Prevlaka, historijska rasprava", Zagreb, 1930, str. 33.

Da su Crnojevići dobili ime po svom crnom tenu. Legenda kaže da je majka kad je prvi put vidjela svoje dijete rekla " Ah! Crno li sam dijete rodila" i ova riječ pođe po narodu i tako dobiju prezime.

Zapisi, Cetinje, januar-jun, 1935, str. 141.

Da je Đurđe Crnojević u testamentu dragoj ženi Lizabethi zapisao "Ali ako te starješinstvo ne htjede pomoći, bilo mu na duši, a ti onda nemoj ostati tu više od dva mjeseca, niti se zanosi, ako ti budu govorili, "Sjutra, Sjutra" nego uzmi odmah sina Ludovika Konstantina, i odvedi ga mome stricu Konstantinu, neka ga preda kralju Francuske, a Salomona pošalji u carski dvor njegovome stricu Skender-begu, i tako se uzdam u Boga, da te ova dva sinčića neće puštiti da umreš od gladi, jer će jedan biti uz cara, a drugi uz kralja".

Prednjegoševsko doba, Titograd, 1963, str. 92-93.

Da je po opisu Sanuta (mletački historičar, prim. BB) Đurđe Crnojević bio "neobično lijep i visok čovjek, obučen u haljine izvezene zlatom, na grčki način".

Crna Gora i Crnogorsko primorje u vrijeme mletačko-turskog rata 1499-1502. godine, Titograd, 1963, str. 32.

Da je papa Grgur VII Mihaila, zetskog kralja nazvao "ne samo kraljem, nego i sinom".

Zapisi, Cetinje, God. XI, Knj. XIX, mart, 1938. str. 140.

Da je "narečenom" Ivu Crnom (Crnojević) druga žena bila Marija, šćer Jovana Kastriota, oca Skenderbegova".

Zapisi, Cetinje, knj. XIX, sv. 6-jun 1938. str. 344.

Da je Staniša Skender-beg 1523. godine slao "miloj i ljubimom snasi" gospodi Izabeti pismo u kojem kaže da će joj poslati "dva mijeha sira, pet miljara suve ribe i tri tvorila za sir, kaka bi ona mogla da ga pravi na njeguški način".

Rotković, Radoslav, "Kratka ilustrovana istorija Crne Gore", Cetinje, 1996, str. 69.

Da se sv. Vladimir u "grčkoj službi slavi kao zaštitnik Drača". O njegovom kultu koji je prisutan u narodu balkanskom i o običaju nošenja "Vladimirova krsta ili krajinskog krsta" kaže se da " muhamedanci i grčki i latinski hrišćani "svake godine o Duhovima rano u praskozorje izlaze na vrh Rumije (1595) m".

Brastvo, Beograd, XXII, 1928, str. 30-31.

Da su u sastav države Ivana Crnojevića bile oblasti Maine, Braiči, Pobori i Grbalj.

Zapisi, Cetinje, knj. XII, sv. 1. januar, 1935. str. 14.

Da je u Zapisima objavljen rodoslov čuvene crnogorske familije Crnojević sa rodoslovnim tabelom.

Zapisi, Glasnik cetinjskog istorijskog društva, Cetinje, Januar-Jun, 1931, str. 108-111.

Da vladaoci Crne Gore – Crnojevići nijesu bili bez nauke i malo širega obrazovanja. Imali su svoje posjede u pitomjoj Italiji i dolazili su u dodir sa mletačkom prosvjećenom državom i bili su u prilici da se uče i obrazuju. Prvi vladalac od ove porodice vojvoda Stefan živio je neko vrijeme u Južnoj Italiji upravo onda kad su ga Crnogorci izabrali za svog vladaoca i pozvali da dođe među njih u Zetu.

Dučić, Nićifor, "Književni radovi", knjiga III, Državna štamparija Kraljevine Srbije, Beograd, 1893, str. 97.

Da je francuski kralj Konstantin Arijanit intervenisao da se 25. oktobra 1498. godine Đurađ Crnojević oslobodi iz italijanskog zatvora.

Saznanje Cetinja, Podgorica 1984, str. 128.

Da je 04.01.1485. godine gosp. Ivan Crnojević ostavio sve što je imala crkva komska, crkvi cetinjskoj.

Saznanje Cetinja, Podgorica 1984, str. 69.

Da su Đurđe Crnojević i štampar Makarije u predgovoru "Oktoih" zapisali "da su crkve prazne bez svetih knjiga". Naglašavaju trud osam ljudi koji su za godinu dana završili Oktoih za prva četiri glasa.

Saznanje Cetinja, Podgorica 1984, str. 104.

Da je glava Ivana Crnojevića bila ucijenjena 10.000 dukata, zbog toga što je okupio Grbljane i Paštoviće i odvojio ih od Venecije.

Saznanje Cetinja, Podgorica 1984, str. 173.

Da je Ivan Crnojević duže vremena proveo u Italiji na svojem dobru u Jakinu (Ankona), a njegov sin vojvoda Đurađ se učio i vaspitavao u Italiji i oženio mletačkom vlastelkom Jelisavetom.

Dučić, Nićifor, "Književni radovi", knjiga III, Državna štamparija Kraljevine Srbije, Beograd, 1893, str. 97.

Da je 22. IV 1465. godine Ivan Crnojević bio ucijenjen sa 10.000 mletačkih lira, zbog toga što je podržavao Bokelje odnosno Kotorane u pravednu borbu protivu mletačke imperije.

Glasnik pomorskog muzeja u Kotoru, knj. XI, Kotor, 1963. str. 88.

Da je Ivan Crnojević 1482. godine odredio svoju granicu prema Mlecima koja je išla "preko Sutomora i obe Trojice, obuhvatajući sela Maine, Pobore, Braiče i Grbalj osim Budve, idući dalje iznad Kotora, a odatle granicama Njeguša, Čeklića i Cuca, odnosno od Zmijjinog brda, sjevernoistočno od Ledenica, s ove strane Đinova dola, na Dobrogorski krst, i dalje preko vrhova Tisovca, Golije, Troglava i Bijelog studenca. Od Grahova granica je išla preko Zamađeva ždrijela i Tospud, podnožjem Trešnjeva i Kobiljeg dola, pa uz planinu Čumovica u podnožju Bijelih poljana, pa iznad Pješivaca, preko Ostroga, Bjelopavličke planine i preko Donje Morače do Kučkog koma".

Škrivanić, Gavro, "Imenik geografskih naziva srednjovjekovne Zete", Titograd, 1959, str. 25.

Da je Knjazu Arvanitu pravo ime bilo Andrija. Arvanit je bio sin Stefana Crnojevića i brat Ivana i Božidara Crnojevića.

Zapisi, Glasnik cetinjskog istorijskog društva, Cetinje, Januar – Jun, 1935, str. 141.

Da je 22. oktobra 1499. godine udovica Đurđa Crnojevića Elizabeta Eriko prodala rukopis testamenta svoga muža sa molbom da bude proglašen za pravno valjan. Prevodilac testamenta bio je Kotoranin Stjepan Paskvali. Testament je preveo na italijanski jezik "možda još 1503.

godine, a 1514. pred vlastima potvrdio autentičnost tog prevoda". Cjelokupna procedura je završena 4. januara 1517. godine. Nažalost, od tada se gubi svaki trag Đurđevog originalnog testamenta. Inače, testament je pisan u Milanu a ne u Veneciji kako se mislilo.

Milošević, Miloš, "Testament Đurđa Crnojevića", kritičko izdanje sa komentarom, Cetinje, 2019, str. 5- 10.

Da je ocu Đurđa Crnojevića, Ivanu, Venecija povratila posjede Paštovića, Luštice i Grblja, uz obavezu plaćanja po 600 dukata godišnje. Bilo je to 1479-1480. godine.

Milošević, Miloš, "Testament Đurđa Crnojevića", kritičko izdanje sa komentarom, Cetinje, 2019, str. 9.

Da je Đurđe Crnojević u Raveni bio zatvaran, iako je bio poštovan. Zatvoren je bio zbog toga što je, kako piše Milošević "upotrebljavao ružne riječi". Riječi je upućivao Raveni i rukovodstvu optužujući ih da rade protivu Mletačke Republike. Iz zatvora je pobjegao vežući čuvaru za "mošnje i ruke od ostraga". Nažalost, brzo je bio uhvaćen i ponovo zatvoren. Intrvencijom francuskog kralja biva oslobođen i dobija dozvolu da pođe kod svog ujaka Konstantina Aranita. Poslije dužih razmišljanja u februaru 1500. godine Đurđe se vratio u Crnu Goru, tačnije iskrcao se između Kotora i Budve, u Trašte.

Milošević, Miloš, "Testament Đurđa Crnojevića", kritičko izdanje sa komentarom, Cetinje, 2019, str. 29.

Da je Ivan Crnojević od Venecije tražio " da mu se za buduće vrijeme potvrdi vrhovna vlast u Gornjoj Zeti, od Kuševa do Ostroga".

Milošević, Miloš, "Testament Đurđa Crnojevića", kritičko izdanje sa komentarom, Cetinje, 2019, str. 41.

Da su u čuvenoj Ivan-begovoj gramati (pisana na Riječi Crnojevića) 4.01.1485. godine: "izložene pobude koje su ga rukovodile da ozida manastir na Cetinju i da tamo provede potonje dane svoga mučnog života". U gramati se kaže da je: "izgnan iz zemlje otečestva" (od Turaka) i da se "još kad je bio u Italiji zavjetovao, na mjestu zvanom Cetinje sazida hram u slavu rođenja Bogorodice, a crkvu i manastir za upokojenje monaha, koji naziva Mitropolijom Zetskom".

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 19.

Da su i Ivan i Đurđe Crnojević često zavjete davali i u katoličkoj crkvi što govori da je: "njihova religiozna konfesionalnost prešla bila kakvo uže konfesionalne međe..."

Milošević, Miloš, "Testament Đurđa Crnojevića", kritičko izdanje sa komentarom, Cetinje, 2019, str. 35.

Da je Stjepan Mitrov Ljubiša u tekstu o Šćepanu Malom i njegovom porijeklu rekao "po kazivanju Mahina (Maine, prim. B.B) najprihlicnije je da je bio liječnik iz Hrvatske granice prezimenom Raičićem."

Dubrovnik, Zabavnik narodne štedionice Dubrovačke za godinu 1868, Split, 1868, str.161.

Da je Šćepan Mali znao iz priča svojih Crnogoraca: "da je Rusija, kojoj su ovi pomagali u ratu protiv Turske, pri uglavljanju mira redovno zaboravljala na svoje crnogorske saveznike i ostavljala ih Turskoj da ih po volji kazni za to savezništvo..."

Đorđević, Vladan, "Evropa i Crna Gora", Beograd, 1912, str. 187.

Da ima podataka koji govore da je Šćepan Mali ostao u Crnoj Gori zahvaljujući prvenstveno mitropolitu Savi i njegovima rođacima sa Njeguša koji su za to dobili pare od strane kotorskog providura. Oni su dobili od "glavnog providura prvo reče 630, a potom 5000 cekina. "Dalje se kaže da je cjelokupna Ruska pomoć crnogorskom narodu koja je "iznosila 35.000 cekina, upotrijebljena samo na sebe i nasvoje rođake..."

Cetinje i Crna Gora, str. 80.

Da je Šćepan Mali zaveo takav red u narodu da je ostavljao "nekoliko dukata po putu njeguškom, i da su ovako stajali pusti bez prekida tri nedelje dana, da ih niko ne takne".

Dubrovnik, Zabavnik narodne štedionice Dubrovačke za godinu 1868, Split, 1868, str.160.

Da su Rusi često zaboravljali Crnogorce prilikom sklanjanja mira. Stjepan Mitrov Ljubiša u tekstu o Šćepanu Malom piše "Rusija se pomiri s Turčinom bez Crne Gore, niti se uvrsti u Ugovoru mira Kajinargjinskoga, sklopljena 10. julija 1774. ni jedna riječ o Crnogorcima".

Dubrovnik, Zabavnik narodne štedionice Dubrovačke za godinu 1868, Split, 1868, str.161.

Da je u ime Vladike Rada pregovore o prodaji dva manastira vodio Dimitrije Milaković sa austrijskim "idžinerom" Markom Bencom o prodaji manastira Stanjevića i Maina. Obadva manastira "stimana" su po 30 hiljada fiorina.

Plamenac, Ilija Vojvoda, "Memoari", Podgorica, 2004, str. 35-36.

Da je prilikom razgovora Vladike Rada sa Asanbegom Resulbegovićem postojala distanca. Iz memoara se vidi da je u tom periodu po svoj prilici vladala neka infektivna bolest koja nije dozvoljavala da se rukuju. On

piše "ali rukama ne smiju se ticati zbog kotomacije". Dalje kaže da su Turci imali lazarete pa "ko hoće da se miješa moraše stat u lazaret pet dana".

Plamenac, Ilija Vojvoda, "Memoari", Podgorica, 2004, str. 42.

Da su Crnogorci 10. marta 1835. godine oteli dva topa zvana "krmjo i zelenko" sa Žabljaka Crnojevića i donijeli na Cetinje.

Plamenac, Ilija Vojvoda, "Mamoari", Podgorica, 2004, str. 443.

Da je vladika Rade stalno pokušavao sjediniti Kuče sa Crnom Gorom. Jednom je probao preko Vukića Popova koji mu je savjetovao da prvo "zajedno osvojimo Podgoricu pa onda da se sjedinimo. Govorio mu je "ta ma ću ti doves' Kuče da i sjedinimo s Crnom Gorom, ti da si ni poglavar".

Đorđević, Vladan, "Crna Gora i Austrija", Beograd, 1924, str. 42.

Da je 1844 i 1845. godine vladala glad u Crnoj Gori. U jednom periodu vladika Rade je bio u Beču. Nezadovoljstvo u narodu su iskoristili piperski senator Todor i vojvoda crmnički Marko Plamenac. Digli su bunu kako bi udarili na pristalice vladike Rada. Zbog toga je morao intervenisati Njegošev sinovac Đorđe Petrović potpresjednik Senata. On je sakupio oko 4000 Crnogoraca koji su bili vjerni vladici tako da su se sukobili sa pobunjenicima na Crmničkom vrhu, đe je poginuo veliki broj pobunjenika. Preostali dio pobunjenika bio je raščeran.

Đorđević, Vladan: Crna Gora i Austrija, Beograd, 1924. 47

Da je poslije neuspjelog ustanka Zečana 1832. godine, u kojem je učestvovao Hasan Nika Camaj istaknuti predstavnik Hota, utočište našao u Crnoj Gori kod Njegoša sa kojim se pobratimio. Na Cetinju je ostao neko vrijeme kada se vratio u svoje selo, đe je uz pomoć Njegoševu sagradio lijepu kuću. Sa Petrovićima je nastavio da održava dobre veze, pa je njegov sin Miraš, knjazu Danilu, pismeno čestitao pobjedu na Grahovcu 1858. godine. Sa kraljem Nikolom je takođe imao dobre odnose pa je početkom maja 1862. godine obavještavao knjaza Nikolu o pokretima turske vojske.

Radusinović, Pavle, "Stanovništvo i naselja zetske ravnice od najstarijeg do novijeg doba", knj. II, Nikšić, 1991, str. 120.

Da je Milorad Medaković bio sa Njegošem 1846. godine u Beču. Razgovarajući sa njim o posveti "Gorskog

vijenca" Medaković govori da je Njegoš svoje dijelo prvobitno bio posvetio knezu Milošu da bi nešto kasnije tu odluku preinačio i posvetio Karađorđu. Kao razlog Medaković navodi ljutnju između Njegoša i Miloša. Naime, knjaz Miloš je bio takođe u Beču i pozvao Njegoša na ručak 6. XII i to na kršteno ime Miloševo, međutim taj se dogovor iz nekog razloga "pokvario" pa je vladika posvetio "Gorski vijenac" Karađorđu.

Šoć, Pero, "Posveta" Gorskog vijenca", Beograd, 1951. god. 319.

Da je Njegoš prvi put u Beču 1846. godine poručio "sebi kalpak" kapu. Ove kalpake nosila je docnije svita kneza Danila I.

Durković-Jakšić, Ljubomir, "Njegoševa nošnja", Beograd, 1953, str. 173.

Da je Njegoš od ruskog Sinoda dobio titulu mitropolita 13. marta 1844. godine.

Durković-Jakšić, Ljubomir, "Njegoševa nošnja", Beograd, 1953, str. 172-173.

Da su se Njegoševe toke čuvale u Vojnom muzeju u Beogradu. One su kupljene od knjaza Danila Petrovića, sina kralja Nikole. Te toke su bile najveće i najteže u Crnoj Gori a izrađene su u Podgorici. Nosili su ih veliki vojvoda Mirko i kralj Nikola u Rusiji 1869. godine.

Jakšić-Durković, Ljubomir, "Njegoševa nošnja", Beograd, 1953, str. 172.

Da je knjaz Danilo popu Joku Kusovcu poklonio zemljište u vrijednosti 6.000 forinti za ubistvo svog političkog protivnika Stevana Perovića Cuce. Kusovac je po nalogu knjaza Danila ubio u Istanbulu 23. juna 1857. godine pjesnika i pretendenta na prijesto Stevana Perovića Cucu. Perović je bio Njegošev sestrić. Prije toga knjaz Danilo je pokušao ubistvo Cuce i to 1854-1855. godine u Beču. Ubistvo je trebao da izvrši Marko Milošev Kaluđerović.

Đorđević, Vladan, "Crna Gora i Austrija", Beograd, 1924. str. 115.

Da je knjaz Crne Gore odlikovao ordenom Danila I-og stepena NJ. E Skadarskog Ćazim pašu. Orden mu je uručio ađutant knjažev pukovnik g- Popović.

Carigradski glasnik, Carigrad, 23. VIII 1901. god.

Da je veliki vojvoda Mirko Petrović za nepunih 15. godina postao jedan od najbogatijih Crnogoraca. Pored velikog bogatstva koje je stekao, imao je i mlinove na Rijeci Crnojevića, od kojih je imao veliku korist. Pored toga, prodavao je žito koje su Crnoj Gori slale kao

pomoć pojedine zemlje.

Đurović, Mirčeta, "Trgovački kapital u Crnoj Gori", tom I, Podgorica, 2008, str. 68.

Da je Mirko Petrović (otac knjaza/kralja Nikole) za Milorada Medakovića Njegoševog biografa i sekretara knjaza Danila rekao da je "pokrao crkve i arhive" crnogorske. Za istog Medakovića knjaz Danilo je rekao da je "prost lopov crkvenih kandila i državnih hartija kojima je rukovodio kao državni sekretar".

Đorđević, Vladan, "Crna Gora i Austrija", Beograd, 1924, str. 107.

Da je knjaz Nikola izdao naređenje da svi državni činovnici moraju nositi evropska odijela.

Carigradski glasnik, Carigrad, 30. V 1903. godine.

Da je knjaz Nikola zabranio da se turske glave izlažu na Tablju iznad Manastira. U januaru 1853. godine Vuk Popović piše Vuku Karadžiću da se "od juče više nemaju sjeći turske glave ni nositi na Cetinje".

Pejović, Đoko, "Razvitak prosvjete i kulture u Crnoj Gori 1852-1916", Cetinje, 1971, str. 191

Da je kralj Nikola, prvi gospodar Zete, primorja i Crne Gore, koji je posjetio Srbiju poslije Balše III...

4. M. G. M, "Dolazak knjaza crnogorskog u Srbiju", Beograd 1896, str. 4.

Da je kralj Nikola volio zabave, sjedeljke i bio je vrlo društven čovjek. "Igrao je karte, i volio da dobija, ne samo u ovoj igri nego uopšte".

Donović, Nikola, "Crna Gora pre i poslije ujedinjenja", Beograd, 1939, god. str. 28.

Da je turski Sultan odlikovao Crnogorca Nikolu Božu Petrovića činovnika francuskog poslanstva u Carigradu medaljom za hrabrost.

Carigradski glasnik, Carigrad, 23. V 1902. godine.

Da u Crnoj Gori nema ljepših slika nego što je Crnogorka uz Crnogorca. "Njih je jedno za drugo Bog stvorio, da jedno drugo dopunjuje, da se ljube čistom i uzvišenom ljubavlju..."

Pajević, Arsa, "Iz istorije Crne Gore i Hercegovine", 1876, str. 442.

Da su se šćeri knjaza Arvanita (brata Ivan-bega Crnojevića) zvale Marija i Angelija. Marija je bila udata za vlaškog velikog vojvodu Radul-bega a Angelija za Stefana Brankovića. Angelija je imala dva sina Joana Despota i Arhiepiskopa Maksima.

Zapisi, knj. XII, sv. 1, Cetinje, januar 1935, str. 143.

Da se Ljubomir Nenadović boraveći u Crnoj Gori divio: "duhovnoj i moralnoj snazi Crnogorke, njenoj smjelosti, dostojanstvu i časti, koja je kao majka, sestra i žena odana bez rezerve...."

Vujačić, Vidak, "Etos Crnogorke", Titograd, 1980, str. 18.

Da je Jovan Cvijić o Crnogorkama rekao: "neosporno su najotmeniji tip južnoslovenske žene."

Vujačić, Vidak, "Etos Crnogorke", Titograd, 1980, str. 21.

Da su stare Crnogorke rađale bez ičije pomoći i jednog jauka. Nerijetko su se porađale daleko od svojih kuća u šume, kad su išle za drva, u polja ili na drugim mjestima. Decu bi donijele u keclju (futo) u kuću i nastavile rad kao da se ništa nije dogodilo.

Karadžić, Stefanović, Vuk, "Crna Gora i Crnogorci", Podgorica, 2017, str. 111.

Da Četna Petrova Jovović nije prekinula kolo koje se igralo na Cetinje povodom crnogorske pobjede na Grahovcu (1858) godine iako je znala da joj je poginuo sin pop Luka, a ranjen pop Milo i Ramo kao i unuk Novak Ramov. Rekla je "da su sinovi i unuci rođeni da ginu za svoju domovinu Crnu Goru".

Vujačić, Marko, "Znamenite Crnogorke", Titograd, 1961, str. 7.

Da je Stana Orman gledala da joj ginu tri sina (1862. godine). Kada joj je pao i treći sin zagrlila je barjak i pozvala Crnogorce da nastave da se borbe.

Vujačić, Marko, "Znamenite Crnogorke", Titograd, 1961, str. 8.

Da je Gospava Stanišina služeći kod bega Mušovića uspjela da ukrade glavu popa Mila Jovovića i donese je knjazu Nikoli. Tom prilikom otkrila mu je i podatke o veličini turske vojske.

Vujačić, Marko, "Znamenite Crnogorke", Titograd, 1961, str. 8.

Da je Crnogorka jako lijepo vezla. Za nju se kaže "Veze većinom crnom svilom sa pozlaćenim koncem. Forma veze je: sitne diskretne šare i krstić".

Donović, Nikola, "Rad i karakter Crnogoraca", Beograd 1935, str. 147.

Da je Ksenija Miličković izabrana za Mis Podgorice 1930 godine.

Neđeljne ilustracije br.7, 1930, str. 3.

Da je Nikola Tesla sam govorio da je crnogorskog porijekla. Ti podaci se mogu naći u našim i američkim periodičnim i monografskim publikacijama. Tako je ugledni američki list "NjujorkHerald" opisujući skup na kojem je Tesla govorio zabilježio i ovaj podatak: "Čudnovato je da je taj znameniti čovjek i veleum knama došao iz jednog od najmanjeg i najnepoznatijeg naroda u Evropi – iz CrneGore".

Ćosović, Miroslav, "Njehoš je izmislio srpsku narodnost Crnogorca", Cetinje, 2013, str. 437.

Da je Tesla opisujući oca rekao: "Otac mi je bio veoma učen i slavan sveštenik grčke pravoslavne crkve, na misionarskom poslu za hrišćane i muslimane".

Abramović, Vladimir, "Tesla evolucija svesti čovečanstva", Cetinje, 2014, str. 20.

Da je Nikola Tesla maturirao 1873. Godine sa "vrlodobrim uspjehom" i da je iz matematike, fizike i nacrtne geometrije ocijenjen dovoljnom ocjenom.

Abramović, Vladimir, "Tesla evolucija svesti čovečanstva", Cetinje, 2014, str. 23.

Da je slavnog naučnika Nikolu Teslu Matica Srpska odbila za stipendiju koju je od te poznate ustanove tražio.

Abramović, Vladimir, "Tesla evolucija svesti čovečanstva", Cetinje, 2014, str. 27.

Da je 20.10.1361. godine započeo rat između Kotora i Dubrovnika. Tom prilikom izdat je nalog zapovjedniku dubrovačkog brodogradiljstva: "da mora zarobiti sve Slavene iz Slavonije (Srbije) i podanike Raškog kralja. Neka ne napada na one iz Budve, Ulcinja, Bara i Skadra i podanike Balšića i ljude metropolitane Sv. Mihovila".

Stjepčević, Ivo, "Prevlaka, historijska rasprava", Zagreb, 1930, str. 21.

Da je 1879. godine počeo da se gradi put od Austrijske granice preko Njeguša do Cetinja. Put je dovršen 1884. godine i njegova dužina iznosi 25,5 kilometara. Bio je to prvi put koji je napravila crnogorska država i to uz pomoć Austro-Ugarske i kredita od 25.000 fiorina. Povezao je Cetinje i Boku Kotorsku. Put od Cetinja do Rijeke Crnojevića (16 km.), rađen je 1882. godine, dalje do Podgorice (30 km) u periodu od 1889-1890. godine, a od Rijeke Crnojevića do Virpazara (26 km) 1896-1905 godine, (Put Bar-Virpazar je bio već izgrađen 1888 godine), zatim Čekanje-Čevo-Danilovgrad (46 km) 1900. godine. Još 1882. godine izgrađen je krčanik Cetinje-Cuce-Grahovo. Takođe u ovom periodu izgrađen je put 1892. godine završen je put Podgorica-Danilovgrad-Nikšić 52 kilometra. Put Cetinje- Ivanova korita

izgrađen je 1905. godine, kao i put do Đinova brda. U periodu od 1879. do 1907. izgrađeno je 210 kilometara puteva. (Zanimljivo je da se put Cetinje-Kotor planirao i drugom trasom koja bi išla Cetinje-Njeguši-Zalazi-Orahovac-Kotor. Taj plan je osporila Austrija.

Martinović, Dušan J, "Cetinje, postanak, razvoj i turističke mogućnosti", Cetinje, 1977, str. 258.

Da je počela izgradnja puta od Ivanovih korita do Jezerskog vrha na Lovćenu. Takođe je planirano da se izgradi put od Ivanovih korita do Mirca i dalje do Goražda mjesta iznad Kotora. Predviđena je i opravka puta Ivanova korita- Kuk- Krstac tako da bi se napravio prsten oko Lovćena.

Zetski glasnik, br. 21-22, 1937. god., str. 2.

Da je službeni Beograd "obećao Cetinju i Kotoru željeznicu. Dalje kaže da je Crna Gora bogata

šumama, gvoždem, ugljem, naftom."

Vinaver, Stanislav "Goč gora", Jedna Jugoslovenska simfonija, Beograd 1927, str. 116.

Da je bila planirana gradnja puta od Njeguša do Danilovgrada čime bi Nikšićki građani brže dolazili do mora i Cetinja.

Crnogorski glasnik, Carigrad, 6. IX 1901. god.

Da se kao prvi poštonoša (teklić) u Crnoj Gori pominje Mihailo Tabadžija i to u doba Ščepana Malog. Njega su Mlečići zarobili i osudili kao špijuna i pogubili.

Cvjetković, Marko, "Poštanska služba u Crnoj Gori", Titograd, 1959, str. 1.

Da su poštansku službu u Crnoj Gori 1873. godine vršile pošte Cetinja, Rijeke i Vira. Kasnije su krenule druge poštanske "stacije" 1879. godine i to u Podgorici, Danilovgradu, Nikšiću i Baru. Nešto kasnije 1880. u Ulcinju, a 1891. u Kolašinu, 1894. Andrijevići, 1895. u Pristanu -Bar, 1896. na Njegušima i Grahovu, 1898. Šavniku, Žabljaku i Velimlju, 1903. Gorandskom, 1908. Lijevoj Rijeci, a 1909. u Planinici i Boanu.

Cvjetković, Marko, "Poštanska služba u Crnoj Gori", Titograd, 1959, str. 65-66.

Da je ovaj list objavio vijest koja glasi "Prvi telefon u Crnoj Gori uskoro će se postaviti između Bara i Ulcinja".

Carigradski glasnik, Carigrad, 20. VI 1902. godine.

Da je 1895. godine uveden svakodnevni prenos pošte "diližansom" između Cetinja i Kotora a 6. IX iste godine između Cetinja, Rijeke, Podgorice, Danilovgrada i Nikšića, a zatim između Vira i Bara. Iste godine uvedena

su prvi put i paketska kola između Cetinja i Kotora.

Cvjetković, Marko, "Poštanska služba u Crnoj Gori", Titograd, 1959, str. 68.

Da je godine 1896. vršena svakodnevna razmjena poštanskih oglasa između Cetinja- Beograda- Pirota a iz Bara za Trst, Split, Gruž, Medovu, Janjinu, Drač i Valonu.

Cvjetković, Marko, "Poštanska služba u Crnoj Gori", Titograd, 1959, str. 70.

Da je norveški kapetan Angel za Lovćenske serpentine odnosno za put Kotor- Cetinje rekao "da spada u najbolje puteve koje je vidio u Evropi". Uz 63 okuke on zavija uz planinu, visoko preko 3000 stopa.

Angel, Henrich Augusto, "Kroz Crnu Goru na skijama", Cetinje-Titograd, 1991, str. 30.

Da je u periodu od 1879 do 1910. godine u Crnoj Gori izgrađeno 464 km. Skoro sve varoši su bile povezane kolskim putem.

Rakočević, Novica, "Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878-1918", Beograd, 2006, str. 141.

Da je evropska štampa zabilježila podatak da se 1911. godine potopio avion sa " prvim crnogorskim avijatičarem" izvjesnim poručnikom Mandićem.

Ciglić, Boris – Radić, Aleksandar, "Više od vijeka, vazduhoplovstvo u Crnoj Gori", Podgorica, 2020, str. 12.

Da postoji skica aerodroma koji je trebao da se izgradi u Igalu. Skica je nastala 3. septembra 1918. godine.

Ciglić, Boris – Radić, Aleksandar, "Više od vijeka, vazduhoplovstvo u Crnoj Gori", Podgorica, 2020, str. 58.

Da je jedan podgoričanin bio u italijanskom vazduhoplovstvu. Bio jeto Špiro Rogošić koji je nažalost stradao kod Kapuea u blizini Napulja u padu aviona.

Ciglić, Boris – Radić, Aleksandar, "Više od vijeka, vazduhoplovstvo u Crnoj Gori", Podgorica, 2020, str. 61.

Da je prvi avion na Durmitoru sletio "sinoć oko 8 ipo sati". Avion je poletio iz Beograda ka Sarajevu ali ga je zadesila velika oluja iznad Bajine Bašte pa su bili prinuđeni da slete južno od Žabljaka na jednoj širokoj poljani.

Slobodna misao, Nikšić, br. 254, 1927, str. 2.

Da je u 19 vijeku Maršal Marmon u ovim krajevima napravio 80 milja kolskih puteva, između ostalih i put

Dubrovnik preko Cavtata- Herceg Novog – Kotora do Budve. U tekstu su podaci o gradnji svih puteva u Crnoj Gori toga vremena.

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 363.

Da je maršal Marmon nudio Crnogorcima da o francuskom trošku napravi pravi drum kroz Crnu Goru od Kotora do Nikšića.

Karadžić, Vuk Stefanović, "Crna Gora i Crnogorci", CVD, 2017, str. 30.

Da je Krsto Todorović iz Bijele kao uspješan privrednik pomogao svoj kraj Boku i Crnu Goru. Tako je 1932. godine rekonstruisao makadamski put od Debelog brigeja do Kotora, beransku gimnaziju kao i u Vladimiru kod Ulcinja.

Lompar, Dragica; Borilović Branislav, "Grada za crnogorski biografski leksikon" tom I, Cetinje, 2020.

Da je jadranskom željeznicom trebalo da se uveže Crna Gora, stara Srbija, Sandžak i Boka Kotorska. Pruga bi "izlazila preko Sandžaka, Crne Gore i Boke na more kod Kotora".

Život i rad, Beograd, sv. 1, 1928, str. 164-168.

Da je 1902. godine uvedena redovna parabrodsko linija Rijeka -Vir- Plavnica -Skadar. Parabrod se zvao Lastavica. Pored ovog paraabroda postojali su još " Obod" " Galeb" " Mafalda" i " Neptun".

Cvjetković, Marko, "Poštanska služba u Crnoj Gori", Titograd, 1959, str. 70.

Da je na izgradnji pruge Bar-Virpazar 1906. godine radio 671 radnik (512 Crnogoraca i 159 Italijana).

Rakočević, Novica, "Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878-1918", Beograd, 2006. str. 71.

Da je jedino Crna Gora u zajednicu jugoslovenskih naroda usla sa pozitivnim ekonomskim bilansom. Naime, Crna Gora je po osnovu ratnih reparacija trebala da dobije 450 miliona franaka. Analize govore da je bila dužna 110 miliona (zadužila se za potrebe rata), i da je po osnovu reparacija trebala da isplati svojim građanima, za razaranje njihovih domova i patnje 140 miliona, što čini dug od 250 miliona. Znači aktivno joj je ostalo 200 miliona koje su naravno pretočene u budžet Srbije i Jugoslavije.

Republika, Podgorica 29.01. 2005, str. 20.

Da je u Crnoj Gori do pojave Perpera u upotrebi bio Talijer odnosno Fiorin i Kruna. Crna Gora prvi put kuje svoj novac 1906. godine i to sitniji od bronzine i nikla, 1909. od srebra a 1910. od zlata. Zlatnog novca iskovan

je 1.030.000 Perpera, srebrnog 1.400.000, niklovanog 300.000, bronzanog 19.000 što čini 2.749.000 Perpera.

Rakočević, Novica, "Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878-1918", Beograd, 2006, str. 144.

Da je 1911. godine inž. Dešković dobio od strane Crne Gore povlastice za eksploataciju gvožđa u planini Sozini, a 1914. godine data je koncesija industrijalcu iz Haga, J. Kocarsu za eksploataciju petrolejskog majdana "Smrdež." Istraživanja su pokazala da uglja ima u Beranskom i Pljevaljskom srezu. U Barskom srezu kod Ulcinja lignit sa primjesom sumpora. Gvožđa ima (Limonit i Siderit) u Barskom, Nikšićkom i Kolašinskom srezu, osobito u Barskom srezu. Sozina obiluje velikim naslagama. Bakar (Azurit, Malahit i Halkopirit) u Nikšićkom i Barskom srezu. Živa i Cinobar u Barskom srezu, Spič i Sutomore, de se nalazi samorodna, čista živa u baritu. Olovno-srebrna ruda u Bjelopoljskom srezu, zatim kod sela Brskova-Mojkovca, Mangan (Polianit i Piroli-zit) u Barskom i Andrijevačkom srezu, Boksita ima u Barskom i Podgoričkom srezu, Koalina (porcelanska uma) Barski srez. Asfalta u Barskom, Podgoričkom, Cetinjskom i Kolašinskom srezu. U tekstu se nalazi i "Rudarska karta Crne Gore."

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 333-337.

Da je na Morači trebala da se radi hidroelektrana. Naime, 1914. godine A. Dešković je bio dobio dozvolu za gradnju "Vodopada na Moraci". Po pisanju ovaj bi vodovod bio najveći u Evropi (35 vodopada) a davao bi 90.000 konjskih snaga. Po tom projektu voda iz rijeke Tare sa platoa koji je od Morace visočiji 635 metara kroz tunel koji bi bio dužine 7 kilometara, širine 3 metra, visine 3 metra obarao bi se u Moraču. Po projektu ovaj posao bi koštao 32 miliona franaka. Nažalost, do realizacije nije došlo jer je ubrzo počeo I svjetski rat.

Republika, Podgorica, 08.02.2005.godine, str. 20

Da je Crna Gora ulaskom u Jugoslaviju imala vrijednost samo u šumama između 100 i 120 miliona kubnih metara. Vrijednost ovih šuma procijenjena je na 30 milijardi lira na Italijankom tržištu.

Republika, Podgorica, 08.02.2005.godine, str. 20.

Da je 1914. godine bila izdata koncesija Holandskom društvu "Coare et comp" za eksploataciju petroleuma (nafte) na prostoru između Skadarskog jezera i mora. Nažalost, do realizacije nije došlo jer se društvo bojalo političkog zapleta (rata). Po kvalitetu je bio sličan Rumunskom.

Republika, Podgorica, 08.02.2005.godine, str. 20

Da u Crnoj Gori po pisanju Glasa crnogorca postoje rudna blaga i to:

Ugalj: u okolini Nikšića, Berana, Pljevalja i između Kolašina i Nišića

Gvožđe: u okolini Nikšića, Berana i Bara

Srebro: između Kolašina i Bijelog Polja.

Sa tim rudnim blagom Crna Gora je ušla u sastav Jugoslavije.

Republika, Podgorica, 08.02.2005.godine, str. 20.

Da je 1499. godine Crna Gora imala 6.000 ljudi (vojnika) i da predstavlja bedem Kotoru.

Milošević, Miloš, "Testament Đurđa Crnojevića", kritičko izdanje sa komentarom, Cetinje, 2019, str. 30.

Da je Crna Gora prilikom ujedinjenja sa Srbijom imala neznatan državni dug. U tom periodu Srbija je bila prezadužena (200 puta više nego Crna Gora) čime su se automatski na leđa građana Crne Gore stavili milijarde dugova koje će po pisanju štampe njihovi potomci vraćati.

Vijesti, Podgorica, 9.03.2006, str. 35.

Da je Crnoj Gori na konferenciji mira u Parizu dodijeljeno na ime ratne oštete 2.75 odsto, a Srbiji 5 odsto sredstava "dakle razmjerno teritoriji obje države Crna Gora mnogo više". Ipak od tih para Crna Gora nije dobila faktički ništa osim nekoliko prskalica za loze i dvije vrsilice od kojih je jedna bila pokvarena. Sredstva crnogorske ratne štete dijeljene su u Srbiji kako pojedincima tako i državi.

Vijesti, Podgorica, 10.03.2006, str. 25.

Da vojvoda Lazar Sočica iz Pive prilikom dolaska na ovu dužnost nije imao skoro nikakav imetak. Tek sa dolaskom na ovu funkciju postaje pravi bogataš. Pored vojvodskih poslova bavio se trgovinom tako da je 1897. godine raspolagao sa velikim stočnim fondom. Naime, te godine imao je 1.100 brava i 30 volova. Nešto kasnije 1900. godine imao je 1.505 rala zemlje, 980 brava, 164 govečeta, 42 svinje, 68 konja, 9 mlinova i pet valjaonica.

Rakočević, Novica, "Vrijeme knjaza i kralja Nikole 1878- 1918", Beograd, 2006, str. 139-140.

Da je Jovan Vuković iz Dobrijev sela oko 1880. godine imao 1500 muzara ovaca, 500 muzara koza, 60 krava a da su su dvojica Šavničana T. Tomić i St. Pekić svake godine gonili na prodaju po nekoliko hiljada ovaca na pijacama u Kotoru ili Dubrovniku. Pekić je 1873. i 1874. god. gonio stoku iz Drobnjaka i u sami Beograd.

Glasnik Geografskog društva, sveska 7 i 8, Beograd, 1922, str. 241.

Da u Crnoj Gori ima dosta pčelara i da "pčelari nijesu oslobođeni poreza. Plaćaju porez na svaku košnicu. Godine 1863 u Crnoj Gori je bilo 10.000 košnica".

Petrović, Mihail Varava, "Crnom Gorom", Moskva, 1903, prijevod 2002, str. 94-95.

Da Crmnica predstavlja žitnicu i baštu Crne Gore.

Petrović, Mihail Varava, "Crnom Gorom", Moskva, 1903, prijevod 2002, str. 94

Da u članu 1. nikšićke pivare stoji da je osnovana kao " Udruga" 1907.god. i da pored " proizvodnje piva u dovoljnoj količini za Crnu Goru, kvalitetom i cijenom suzbiti uvoz stranoga piva u zemlji, a po mogućnosti izvozi svoje na stranom".

Pravila Crnogorske pivare " Onogošt"u Nikšiću, Cetinje, 1909, str. 1.

Da su u okolini Virpazara otkriveni petroleumske izvori.

Zetski glasnik, br. 789, 1939. str. 4.

Da je u Crnoj Gori trebala da se otvori "tvornica žigica". U tvornici je trebalo da se zaposli između 60 i 100 radnika.

Bosanska vila, Sarajevo, 1904. str. 302.

Da je u Baru trebala da se otvori fabrika za preradu kože. Pravo na otvaranje fabrike dobilo je jedno italijansko društvo iz Bolonje sa početnim kapitalom od 50 000 lira.

Bosanska vila, Sarajevo, 1902. god. str. 159.

Da se na Virpazaru održana poljoprivredna izložba. Izložbi je prisustvovao izaslanik ministarstva Poljoprivrede i Voda g. S. Tomić i oblasni referent za poljoprivredu g. I. Popović.

Narodna riječ, br. 36. 1928. god. str. 3.

Da je u Nikšiću osnovana prva štedionica u Crnoj Gori. Na čelo štedionice izabran je pop Đoko Mijušković. U upravnom odboru izabran je i jedan "Musliman Cano Recović efendija". Otvaranjem ove štedionice daće se "maha" trgovcima, zanatlijama i industriji a Crnogorci će se osloboditi zelenašenja. Sa sredstvima otpočinju radovi na rudniku na Sutormanu. Rudnik će voditi inž. iz Splita Dešković koji će posredovati kod jednog belgijskog društva da Crna Gora dobije sredstva za gradnju željeznice od Bara do Nikšića.

Carigradski glasnik, Carigrad, 13. IV 1901. god.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Teleće pečenje sa začinskim travama, rižotom od vrganja i krompirom

Sastojci:

- teleće meso bez kosti.....2,2 kg
- suvi vrganji.....150 g
- mladi krompir.....800 g
- topljeni kajmak.....80 g
- pirinač.....80 g
- samonikla jestiva trava.....1 veza
- masnoća
- so
- začini

Priprema:

Meso posoliti i ostaviti da odstoji. Opeći na plitkoj masnoći i peći.

Krompir oblikovati i peći ga sa mesom. Pirinču skuvanom al dente

dodati kajmak i začinsko bilje. Sotirati pečurke. pečeno meso isjeći.

Servirati toplo i preliti sokom od pečenja.

Pita od jabuka kožarki

Sastojci:

- jabuke.....1 kg
- mast.....65 g
- jaja.....3 komada
- šećer.....150 g
- varenika.....3 dl
- brašno.....300 g
- soda bikarbona.....1 kesica
- šećer u prahu.....100 g

Priprema:

U posudu dodati mast, dva žumanceta i cijelo jaje, šećer i sve zajedno izmiješati. U to dodati vareniku, brašno i sodu bikarbonu, pa umijesiti kompaktnu masu. Pleh podmazati i zastrti pergament papirom.

Jednu polovinu mase izručiti i poravnati. Jabuke oljuštiti i izrendati, staviti preko mase, poravnati i zaliti ostatkom mase. Zaravnati i peći na 200 stepeni dok pita ne bude pečena. Prohladiti i isjeći na kocke

Servirati sa dekoracijom i posuti, po želji, šećerom u prahu.

KNJIGA NIKOLE BELADE
PREDSTAVLJENA U
PODGORICI

Mr Nikola D. Belada

MRAK

Jevandjeljski nacionalizam

Cetinje
2021.

SKULPTURA PRINCEZE KSENIJE AUTORA DIMITRIJA POPOVIĆA USKORO NA CETINJU